

Kortanalys 6/2023

Knivvåldets utveckling i Sverige från 2010 till 2022

Innehåll

Sammanfattning	4
Flera olika källor används i analysen.....	4
Fler vårdas än avlider.....	4
Större ökning av vårdade än avlidna	4
Unga män är överrepresenterade som offer för dödligt knivvåld.....	5
Även brott mot knivlagen har ökat	5
Ökat antal rån, hot och misshandelsbrott där kniv förekommer som vapen.....	5
Andelen unga som uppger att de bär kniv ökar däremot inte	5
Ökningarna kan inte hänföras till någon enskild grupp.....	6
Ett folkhälsoperspektiv förordas vid åtgärder för att minska knivbrott	6
Inledning	7
Knivvåldets skadeverkningar och konsekvenser	7
Knivvåld ett mindre uppmärksammat fenomen	7
Syfte och frågeställningar	8
Statistikkällor som använts.....	8
Uppgifter från patientregistret.....	8
Uppgifter från dödsorsaksregistret	9
Kriminalstatistik.....	9
Uppgifter om knivbeslag	10
Statistik från självdeklarationsstudier	10
Redovisningsprinciper	10
Resultatkapitel 1. Icke-dödliga knivskador.....	11
Fler vårdas för knivskador över tid.....	11
Fler män än kvinnor vårdas för knivskador.....	11
Många knivskadade är män mellan 20 och 29 år	12
Över hälften vårdas i ett storstadslän	13
Antalet vårdade för knivskador är långt fler än antalet vårdade för skottskador.....	14
Resultatkapitel 2. Dödligt knivvåld.....	16
Antalet dödade i knivvåld ökade under 2010-talet.....	16
Antalet män ökar bland offren för dödligt knivvåld	16
Åldersfördelningen skiljer sig för män och kvinnor	17
Skilda utvecklingar mellan storstäder och övriga län.....	18
Skador från kniv inte längre den vanligaste dödsorsaken vid dödligt våld.....	19
För kvinnor är kniv fortfarande den vanligaste våldsmetoden	20

Knivvåld är, till skillnad från skjutvapenvåld, ungefär lika dödligt över tid	21
Resultatkapitel 3. Brott mot knivlagen – rättsväsendets hantering.....	22
Anmälda brott	22
Misstänkta personer	23
Lagförda personer	24
Knivbeslag	26
Resultatkapitel 4. Självrapporterad utsatthet och knivbärande.....	27
Knivar förekommer oftare vid rån än vid misshandel och hot.....	27
Andelen händelser med kniv är stabil men utsattheten har ökat.....	29
Andelen niondeklassare som uppger att de burit kniv är stabil men utvecklingen skiljer sig åt mellan pojkar och flickor	30
Slutsatser och diskussion	32
Få avlidna i relation till antalet skadade och knivbärande i stort.....	32
Flera källor pekar i ökande riktning... ..	32
...men inte alla	33
Knivvåld vanligare bland, men långt ifrån begränsat till, unga män ..	33
Även ökningarna över tid kan hänföras till flera olika grupper.....	33
Hur kan vi förstå att källor visar på motstridiga resultat vad det gäller utsatthet kontra knivbärande bland unga?.....	34
Både nivå och utveckling skiljer sig mellan knivvåldet och skjutvapenvåldet	35
Ett folkhälsoperspektiv förordas för att förebygga knivrelaterat våld.	36
Knivvåld är inte isolerat från andra former av våld	36
Forskning betonar tidiga åtgärder och ett folkhälsoperspektiv	36
Förebyggande insatser som minskar förekomsten av riskfaktorer för våld förordas.....	36
Insatser behövs även efter att knivvåld ägt rum	37
Skottland – ett framgångsrikt exempel.....	38
Mindre synliga former av knivvåld behöver undersökas närmare ..	39
Referenser	40
Bilagor	43
Bilaga 1. Specifikation av data.....	43
Bilaga 2. Frågeformuleringar	44
Nationella trygghetsundersökningen.....	44
Skolundersökningen om brott.....	44
Stockholmsenkäten	44
Bilaga 3. Lag (1988:254) om förbud beträffande knivar och andra farliga föremål.....	46

urn:nbn:se:bra-1151
© Brottsförebyggande rådet 2023

Författare: Johanna Olseryd

Vetenskaplig granskare: Professor Felipe Estrada Dörner vid Institutionen för kriminologi på Stockholms universitet har vetenskapligt granskat utkast till kortanalysen och lämnat värdefulla synpunkter. Det är dock Brå som i alla avseenden ansvarar för innehållet i rapporten.

Omslagsillustration: Susanne Engman

Produktion: Brottsförebyggande rådet, Box 1386, 111 93 Stockholm

Telefon 08–527 58 400, e-post registrator@bra.se, www.bra.se

Denna kortanalys kan laddas ner från Brås webbplats <http://www.bra.se>

Sammanfattning

De senaste åren har den kriminalpolitiska debatten haft ett starkt fokus på utvecklingen av skjutvapenvåldet. Mindre uppmärksammat är att det under samma tid även skett en tydlig ökning av antalet personer som vårdats med knivskador (Brå 2022a). Den här utvecklingen är mindre undersökt och syftet med den här kortanalysen är därför att ge en statistisk beskrivning av knivvåldets utveckling mellan 2010 och 2022 utifrån tillgängliga källor.

Flera olika källor används i analysen

I analysen görs beskrivningar med hjälp av ett flertal källor som alla belyser olika typer av brott med koppling till knivar, allt ifrån dödliga gärningar till knivbärande. De olika källorna ger kompletterande bilder, vilket är en nödvändighet för att försöka förstå om brott som begås med kniv uppvisar samma eller olika utveckling beroende på allvarlighetsgrad. De olika källorna är därtill behäftade med felkällor, något som till viss del kan kompenseras genom att använda flera olika data.

I rapporten görs beskrivningar av vilka som skadats med hjälp av patientregistret, och det dödliga knivvåldet analyseras med utgångspunkt i data från dödsorsaksregistret. För att beskriva övrig knivanvändning som inte nödvändigtvis leder till skador har statistik från olika självdeklarationsundersökningar använts. Därtill presenteras uppgifter ur kriminalstatistiken, för att beskriva de brott mot knivlagen som kommer till rättsväsendets kännedom. Statistik över knivbeslag presenteras också.

Fler vårdas än avlider

Ett första konstaterande utifrån studiens resultat är att det är väldigt olika storheter som behandlas; antalet avlidna är begränsat (38 stycken 2022) medan antalet vårdade är många gånger fler (831 samma år). Därutöver uppger några procent av ungdomarna i årskurs nio att de burit kniv det senaste året, vilket motsvarar närmare 10 000 15-åringar.

Större ökning av vårdade än avlidna

Även om knivvåld fortfarande kan betraktas som relativt ovanligt har utvecklingen gått i riktningen mot fler skadade och fler dödade till följd av knivvåld. Under perioden 2010–2022 har antalet skadade ökat med omkring 50 procent och antalet avlidna till följd av knivskador har ökat med 30 procent. Både skadade och avlidna har överlag följt en liknande utveckling med en markant topp år 2020.

Bland de personer som skadas av kniv är de flesta män. Ökningen under de studerade åren kan dock hänföras till ett ökat antal skadade bland både män och kvinnor, där kvinnor utgjort mellan 11 och 16 procent av de vårdade över åren. Den vanligaste ålderskategorin för de skadade är 20–

29 år för såväl män som för kvinnor. Över tid är det något högre ålder på dem som skadas. Andelen i åldern 30–39 som skadas har ökat, medan andelen skadade som är 20–29 år har minskat.

Bland skadade kan fler fall hänföras till storstadslänen än till övriga län, men sett i relation till befolkningsstorleken är det fler vårdade per 100 000 invånare utanför storstadslänen.

Unga män är överrepresenterade som offer för dödligt knivvåld

När det gäller dödligt knivvåld är sju av tio offer män och hela ökningen över tid består av manliga offer. Män i åldern 20–29 år är den grupp som drabbas oftast, medan kvinnor som drabbas oftast är något äldre, mellan 30 och 49 år. Fler avlider i storstadslänen och inga större förändringar har skett över tid. Storstadslänen är även överrepresenterade i relation till befolkningmängden.

Till följd av att det dödliga skjutvapenvåldet har ökat är det sedan 2017 vanligare att män avlider av skjutvapenskador än av knivskador. Bland kvinnor som avlider till följd av våld är dock kniv och övriga våldsmetoder fortfarande vanligare.

Även brott mot knivlagen har ökat

Statistik över rättsväsendets hantering visar också på ökning av brott mot knivlagen sedan 2010. Anmälningar, lagföringar och antalet knivbeslag visar dessutom på en motsvarande topp 2020 som för antalet avlidna och skadade. En mycket stor andel av de misstänkta och lagförda är män och även här är 20–29 år den vanligaste ålderskategorin.

Ökat antal rån, hot och misshandelsbrott där kniv förekommer som vapen

Bland de redovisade självdeklarationsundersökningarna visar Nationella trygghetsundersökningen en stabil andel där de tillfrågade uppger att knivar förekommit som vapen när de utsatts för hot och misshandel. För rån är utvecklingen mer svårtolkad men en minskning kan i alla fall uteslutas. Eftersom andelen i befolkningen som utsatts ökat över tid är den övergripande slutsatsen att antalet brottshändelser där kniv förekommit som vapen ökat under perioden 2010–2022.

Andelen unga som uppger att de bär kniv ökar däremot inte

Brås skolundersökning om brott visar oförändrade eller minskande andelar bland niondeklassare som uppger att de bär kniv som vapen under den aktuella perioden. Även Stockholmsenkäten¹ visar på

¹ Stockholmsenkäten är en undersökning om ungdomars levnadsvanor som genomförs av Stockholms stad.

oförändrade nivåer eller minskningar. Undersökningarna visar även att det är vanligare att pojkar uppger att de burit eller använt kniv än att flickor har det. Stockholmsenkäten visar därtill att andelen som uppger att de burit vapen är högre bland niondeklassare än i årskurs 2 på gymnasiet.

Ökningarna kan inte hänföras till någon enskild grupp

Resultaten visar i korthet att dödligt våld som begås med kniv, liksom knivvåld som leder till skador som kräver sjukvård, drabbar oavsett kön, ålder och om man bor i ett storstadsland eller inte. Tidigare forskning visar också att knivvåld förekommer i skilda kontexter beroende på vem som utsätts och var. Samtidigt visar resultaten att män är betydligt mer utsatta, liksom unga personer. Även bland utövarna är det betydligt vanligare att vara man och ung. Ett resultat som framträder är dock att medan antalet avlidna, skadade och utsatta för brott där kniv förekommer ökar fram till 2020, uppges ett minskat knivbärande enligt självdeklarationsundersökningar bland unga. Det finns också vissa skillnader mellan könen och i utvecklingen bland ålderskategorierna. Skillnaderna pekar på ett behov av fortsatta studier för att kunna beskriva omständigheterna vid brotten och vilka de inblandade är vid knivvåld samt för att ytterligare undersöka relationen mellan kriminellt knivbärande och de brott där knivarna också används.

Ett folkhälsoperspektiv förordas vid åtgärder för att minska knivbrott

Kortanalysen innehåller även ett kortare avsnitt om förebyggande åtgärder som till stora delar bygger på en sammanställning som Världshälsoorganisationen gjort om knivvåld mellan unga (WHO 2010), samt en systematisk litteraturöversikt om gärningspersoner och åtgärder vid knivrelaterad brottslighet (Browne m.fl. 2022). I WHO:s sammanställning konstateras att både de direkta och indirekta kostnaderna för våld är mycket stora, och att studier visar stöd för att åtgärder som sätts in innan är mer kostnadseffektiva än åtgärder som sätts in när våld redan använts. Evidensen talar också för att interventioner från ett folkhälsoperspektiv är effektivare än de som är sprungna ur kriminalpolitiken. När det gäller just knivbärande dras slutsatsen att eftersom deltagande och utsatthet i våld ofta föregår knivbärande, borde de tidiga insatserna för att stävja våldets grundorsaker också medföra minskat knivvåld.

Inledning

Knivvåldets skadeverkningar och konsekvenser

Knivvåld är ett allvarligt fenomen. Världshälsoorganisationen (WHO 2010) framhåller att både de direkta och indirekta kostnaderna av knivvåld är mycket stora och att alla länder bör investera i att förebygga våld med kniv, framför allt bland unga personer. Det beror inte minst på att unga personer som upplever våld har en högre risk att delta i och utsättas för ytterligare våld under tonåren och som vuxna.

Utöver fysiska skador, har våldsutsatta överlag ökad risk för en rad olika psykiska och beteendemässiga problem såsom depression, missbruk och posttraumatisk stress, liksom för att uppleva andra typer av brottsutsatthet (Browne m.fl. 2022). Bland unga är problem i skolan, bristande skolresultat och därmed svårigheter att få sysselsättning ytterligare konsekvenser (WHO 2010). Studier visar enligt WHO att konsekvenserna är allvarligare när det förekommit någon typ av vapen vid våldsbrott jämfört med om det inte gjorts det, och att även de som bevittnar våld drabbas negativt på olika sätt.

Knivvåld ett mindre uppmärksammat fenomen

Utvecklingen av våldsbrottsligheten i Sverige visar på olika tendenser beroende på vilken typ av våld som studeras. När det gäller misshandel har antalet som behandlas inom slutenvård för skador orsakade av en annan person minskat successivt sedan 2010.

Självdeklarationsstudier² visar på en oförändrad andel utsatta om man jämför början och slutet av perioden 2010–2022. Däremellan kännetecknas utvecklingen av en minskning under de första åren och sedan en ökning under några år. Bland niondeklassare är det också färre som över tid uppger att de varit delaktiga i våldsbrott (Brå 2022b). Polisanmälningar om misshandel ligger också stabilt mellan 80 000 och 90 000 anmälda brott per år (Brå 2022a).

Samtidigt visar det allvarligaste våldet på öknings. Antalet fall av dödligt våld har ökat betydligt under de senaste åren och tidigare studier visar att förändringarna främst drivs av att fler unga män både skottskadas och avlider till följd av skjutvapen som används inom ramen för kriminella miljöer (Brå 2022a; 2019). Tidigare studier visar också att den förändringen sticker ut även i ett internationellt perspektiv (Brå 2021a).

Till följd av det har den kriminalpolitiska debatten under de senaste åren haft ett starkt fokus på utvecklingen av just skjutvapenvåldet i Sverige. Mindre uppmärksammat är dock att det under samma tid även skett en tydlig ökning av antalet personer som vårdats med knivskador (Brå

² Nationella trygghetsundersökningen (Brå), Undersökningen om levnadsförhållanden (SCB) och Folkhälsoenkäten (FHM).

2022a). Den utvecklingen är mindre undersökt. Knivvåld är samtidigt inte begränsat till skador som kräver vård hos de utsatta. Det finns dels de allvarligaste fallen som leder till att någon avlider, dels lindrigare händelser där kniv används som hot vid andra brott, eller bärs som vapen utan att användas. Det är oklart i vilken mån som utvecklingen av dessa olika typer av knivrelaterade brott följer varandra eller inte. Det är också oklart i vilken utsträckning som knivvåldets utveckling mer liknar den generella våldsutvecklingen som i huvudsak visar på en positiv utveckling, eller om det ökar likt det dödliga våldet, eller om det följer ett helt eget mönster. Tidigare studier visar att både utsatthet och utövande av knivvåld är avsevärt vanligare bland män och bland yngre personer (WHO 2010). Det är därför också relevant att närmare beskriva utvecklingen av våld med kniv uppdelat på till exempel kön, ålder och län för att bättre förstå om förändringarna kan hänföras till en särskild grupp i befolkningen.

Syfte och frågeställningar

Syftet med den här kortanalysen är att ge en beskrivning av knivvåldets utveckling mellan 2010 och 2022 utifrån tillgängliga källor.

Frågeställningarna är:

- Hur ser utvecklingen av antalet vårdade för knivskador ut åren 2010–2022?
- Hur ser utvecklingen av antalet som avlider till följd av knivskador ut åren 2010–2022?
- Finns det skillnader i förekomst och utveckling beroende på kön och ålder och om våldet skett i ett storstadsområde eller inte?
- Vilka likheter och skillnader finns i utvecklingen av knivvåld kontra skjutvapenvåld?
- Finns det tecken på att användningen av kniv i övrigt (till exempel knivbärande och förekomsten av kniv vid misshandel) utvecklats på samma sätt som vid händelser som resulterar i skador eller dödsfall?

Statistikkällor som använts

I analysen görs beskrivningar med hjälp av ett flertal källor som alla belyser olika typer av brott med koppling till knivar, allt ifrån dödliga gärningar till knivbärande. De olika källorna ger kompletterande bilder, vilket är en nödvändighet för att försöka förstå om brott som begås med kniv uppvisar samma eller olika utveckling beroende på allvarlighetsgrad. De olika källorna är därtill behäftade med felkällor, något som till viss del kan kompenseras genom att använda data från flera olika källor.

Uppgifter från patientregistret

För att besvara frågeställningarna har en rad olika källor använts. För att beskriva utvecklingen över tid av personer som skadats med kniv, men inte avlidit, används uppgifter från Socialstyrelsens patientregister. Registret innehåller uppgifter om antalet patienter som vårdats för skär-

och stickskadorna som tillfogats av en annan person, inom slutenvård och specialiserad öppenvård. Slutenvård innebär att patienten behövt skrivas in, medan öppenvård inte krävt inskrivning och därmed främst omfattar mindre allvarliga skador. Uttaget ur registret består av unika personer, det innebär att en person bara kan förekomma en gång per år per vårdskäl (ICD-kod). Socialstyrelsen bedömer att kvaliteten är tillräckligt hög för att dessa vårddata ska kunna presenteras ihop från och med 2008 (Socialstyrelsen 2022a). Samtidigt konstaterar Socialstyrelsen att täckningsgraden och kvaliteten i uppgifterna från den specialiserade öppenvården har ökat gradvis över tid, varför utvecklingen ändå bör tolkas med viss försiktighet.

För att kunna genomföra analyserna i den här rapporten har Brå beställt ett särskilt uttag ur patientregistret där personer som fått vård men sedan avlidit av sina skador exkluderats; dessa ingår därmed endast i uppgifterna från dödsorsaksstatistiken. Uppgifterna från patientregistret som presenteras består därmed endast av de personer som fått vård och överlevt. För fler detaljer om vilka data som ingått i studien från dödsorsaksregistret och patientregistret, se bilaga 1.

Sjukvårdsdata ger en bra bild av hur många som skadas allvarligt till följd av knivvåld varje år.³ Det är dock sannolikt att det finns ett mörkertal med avseende på mindre allvarliga skador. Vissa lindriga skador kan utsatta själva tänkas ta hand om, vissa sköts inom primärvården, och andra inom till exempel skolan tas omhand av elevhälsan. Underskattningar kan också ske till följd av att alla inte vill uppge att de skadats av en annan person (till exempel vid våld inom ramen för familjen eller i brottsliga sammanhang), varför de patienterna möjligtvis inte registreras i statistiken över personer som utsatts av knivvåld från en annan person.

Uppgifter från dödsorsaksregistret

För att beskriva antalet personer som avlider till följd av skador orsakade av skärande eller stickande föremål som skett genom övergrepp av en annan person har uppgifter från Socialstyrelsens dödsorsaksregister använts (Socialstyrelsen 2022b). Gällande det dödliga våldet redovisas även uppgifter från tidigare studier om dödligt våld. Särskilt intressanta i sammanhanget är Brås återkommande studier som baseras på ett material över samtliga polisanmälda fall av dödligt våld som begåtts i Sverige under en längre tid. Båda källorna har en mycket god täckningsgrad och anses därför spegla den verkliga omfattningen av dödligt knivvåld.

Kriminalstatistik

I många fall när man vill beskriva brottslighet ur olika perspektiv kan kriminalstatistiken komma till hjälp. Någon uppgift om antalet olaga hot eller våldsbrott som begås med kniv finns dock inte i kriminalstatistiken.

³ Det finns studier som visat att upp till 50 procent av skador som tillfogats offret av en annan person och som leder till sjukhusvård inte kommer till polisens kännedom (WHO 2010).

Alla brott kommer inte heller till rättsväsendets kännedom. Kriminalstatistiken har därmed betydande begränsningar i relation till syftet med denna analys. Något som är möjligt är dock att beskriva det självständiga brottet *brott mot knivlagen*. Beskrivningen kan ge en kompletterande bild av hur många som olagligen bär kniv och som rättsväsendet får kännedom om och hanterar genom brottmålsprocessen. Kriminalstatistiken används för att beskriva bland annat antal anmälda brott och lagförda personer för den rubriceringen.

Uppgifter om knivbeslag

Inom ramen för analysen har också en särskild beställning gjorts till Polismyndigheten för att kunna presentera statistik över knivbeslag som Polismyndigheten gjort under de senaste åren. Beslagen avser samtliga ärenden (oavsett brottstyp) där någon form av knivbeslag gjorts och ger därför en något bredare bild.

Statistik från självdeklarationsstudier

För att beskriva övrig vapen användning som inte nödvändigtvis leder till skador, eller som fångas upp av rättsväsendet, har statistik från självdeklarationsundersökningar använts. I Nationella trygghetsundersökningen (NTU) finns frågor om olika typer av vapen användning vid olika brott och i Skolundersökningen om brott (SUB) finns till exempel en fråga om respondenten haft med en kniv som vapen när hen gått ut. Uppgifter ur Stockholmsenkäten över vapenbärande redovisas också. Mer information om frågornas exakta utformning och angivelser om var man kan läsa mer om de olika undersökningarna finns i bilaga 2.

Redovisningsprinciper

- Perioden som beskrivs är huvudsakligen 2010–2022, men ibland redogörs för utvecklingen innan den perioden, till exempel när det är behövligt för att få ett bredare perspektiv.
- Vid jämförelser mellan början och slutet av perioden har medelvärdet för de första tre (2010–2012) och de sista tre (2020–2022) åren jämförts. Det beror på att det inte sällan handlar om låga tal med stora årliga variationer vilket medför att jämförelser mellan enskilda år kan vara missvisande.
- De siffror som presenteras är i flera fall avrundade för att öka läsbarheten, till exempel till närmaste hundratal vid siffror över tusen eller till närmaste procent vid redovisning av andelar.

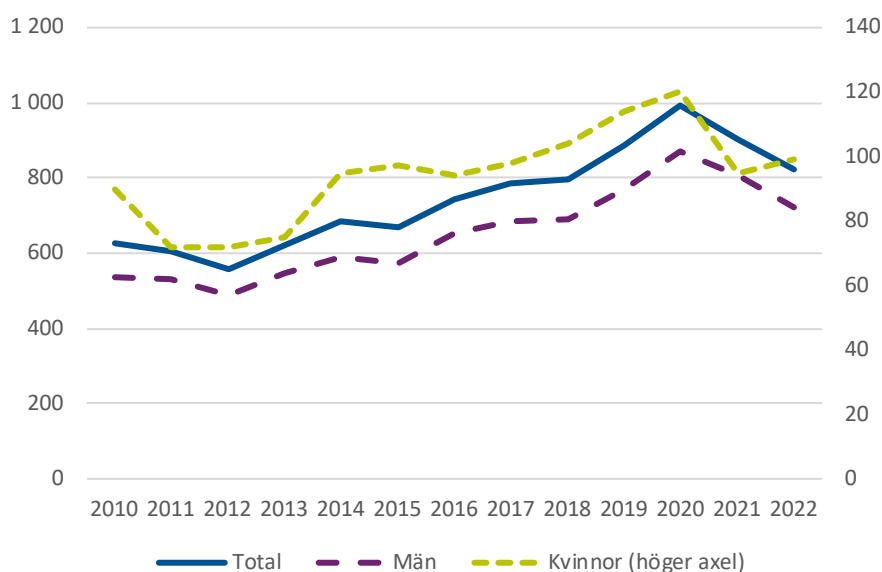
Resultatkapitel 1. Icke-dödliga knivskador

Fler vårdas för knivskador över tid

Antalet personer som vårdats på grund av övergrepp av en annan person har totalt sett minskat mellan 2010 och 2022, från 14 000 till 11 300 personer (medelvärde för åren 2010–2012 respektive åren 2020–2022). Samtidigt har dock den delmängd som består av personer som vårdats till följd av övergrepp av en annan person med *skärande eller stickande föremål* ökat under hela 10-talet, från cirka 600 personer till 1 000 personer 2020, med en därpå följande minskning de senaste två åren (se figur 1).

Som nämnts i inledningen har täckningsgraden för uppgifter från den specialiserade öppenvården ökat över tid. Ökningen i täckningsgrad är dock inte av den storleken att det kan vara den huvudsakliga förklaringen till den stora ökningen, och uppgifterna om endast slutenvårdade visar också samma utveckling (se t.ex. Brå 2022a).

Figur 1. Antalet patienter som vårdats för övergrepp av en annan person som skett med skärande eller stickande föremål totalt samt uppdelat på kön, åren 2010–2022. Källa: Patientregistret.



Fler män än kvinnor vårdas för knivskador

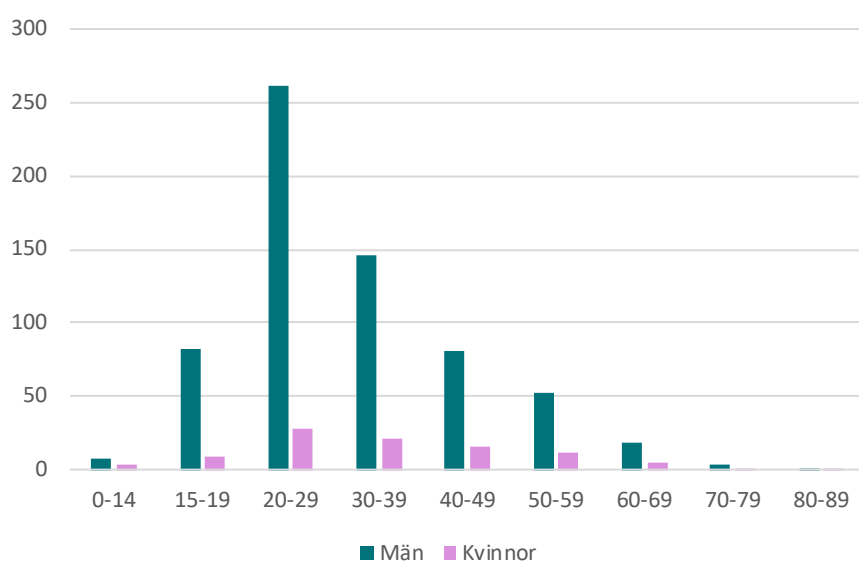
Figur 1 visar också att avsevärt fler män än kvinnor vårdas för knivskador. Kvinnor har utgjort mellan 11 och 16 procent av det totala antalet patienter under den studerade perioden, med ett snitt på 13 procent, vilket motsvarar ett genomsnitt på 94 kvinnor per år. Motsvarande genomsnitt för männen är 651 per år. Ökningen i antalet vårdade för knivskador kan därmed hänföras till både män och kvinnor, och utvecklingen för båda

könen uppvisar stora likheter. Mellan treårsperioderna 2010–2012 och 2020–2022 har antalet vårdade män ökat med 54 procent, och antalet vårdade kvinnor har ökat med 35 procent.

Många knivskadade är män mellan 20 och 29 år

Figur 2 visar hur de vårdade fördelar sig åldersmässigt. Resultaten visar att flest skadade återfinns i ålderskategorin 20–29 år, med tyngdpunkt på 20–24-åringar (redovisas inte separat). Fördelningen är densamma för både män och kvinnor, även om kvinnorna i snitt tenderar att vara något äldre än männen.

Figur 2. Antalet patienter som vårdats för skär- och stickskador som tillfogats av en annan person uppdelat på kön och olika ålderskategorier, genomsnitt per år, åren 2010–2022. Källa: Patientregistret.



I figur 3 nedan redovisas antalet vårdade per 100 000 invånare uppdelat på kön och tre olika ålderskategorier. Resultaten visar på öknings för samtliga åldrar vad det gäller män, även i relation till befolkningsutvecklingen. För kvinnor syns en ökning endast för de som är 30 år och uppåt.

Utvecklingen vad det gäller 20–29-åringar ser likartad ut för båda könen med öknings fram till 2020 och sedan en nedgång. Samma utveckling uppvisar även män i åldrarna 0–19 vilket beror på en ökning av antalet skadade i de högre åldrarna inom kategorin.

Figur 3. Antalet patienter per 100 000 invånare som vårdats för skär- och sticksador som tillfogats av en annan person uppdelat på kön och ålder, åren 2010–2022. Källa: Patientregistret.



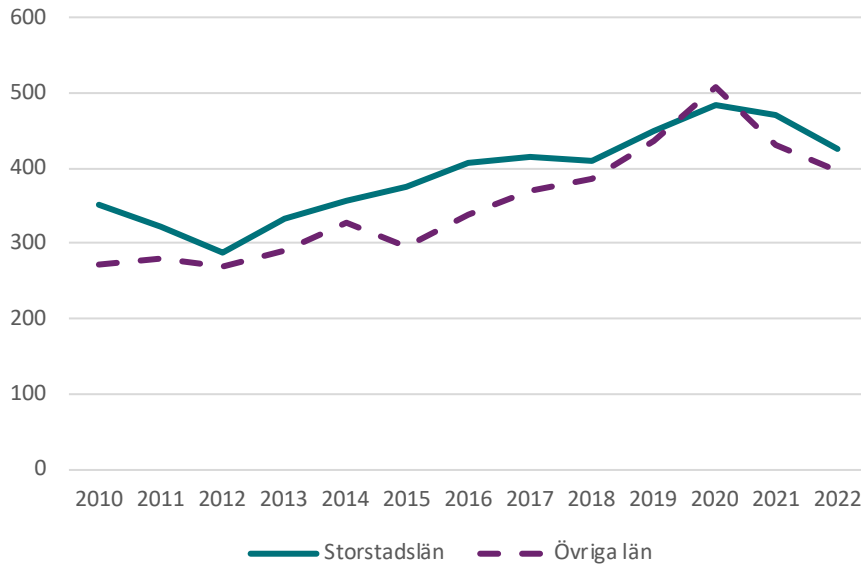
Över tid har åldersstrukturen totalt sett varit stabil med undantag för att 30–39-åringarna utgör en allt större andel (de har ökat från 18 till 26 procent mellan 2010 och 2022), medan andelen 20–29-åringar istället minskat från 40 till 33 procent (visas inte i figur 3). Det är de lägre åldrarna inom spannet som drivit förändringen; andelen 20–24-åringar har minskat från 24 till 18 procent, medan andelen som är mellan 25 och 29 år utgör en oförändrad andel om 16 procent.

Över hälften vårdas i ett storstadslän

Stockholms län har flest antal vårdade, en fjärdedel i genomsnitt, följt av Västra Götaland och Skåne. Tillsammans har de tre storstadsläna i genomsnitt 53 procent av de vårdade under perioden 2010–2022. Sett i relation till antalet invånare har dock storstadsläna 8,3 vårdade per 100 000 invånare jämfört med 9,1 i övriga län sammanlagt (medelvärde för åren 2020–2022). Med andra ord är övriga län överrepresenterade i relation till befolkningens mängd, även om antalet fall är högre i storstadsläna.

Antalet vårdade personer har ökat i både storstadsläna och i övriga delar av landet, vilket framgår i figur 4 nedan. Toppåret 2020 var det enda året då de övriga läna tillsammans hade fler vårdade än i storstadsläna. Det kan vara en engångsförekomst, men resultatet bör ändå kommenteras i relation till att toppen för samma år vad det gäller avlidna istället kan hänföras till ett ovanligt stort antal fall i storstadsläna (se figur 10 i nästa kapitel).

Figur 4. Antalet patienter som vårdats för skär- och stickskador som tillfogats av en annan person, uppdelat på storstadslän och övriga län, åren 2010–2022. Källa: Patientregistret.



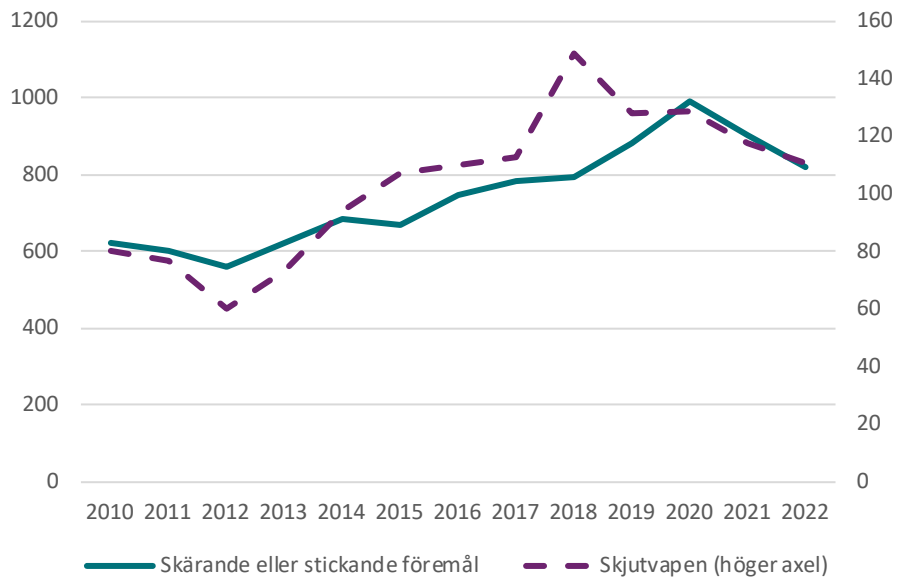
Antalet vårdade för knivskador är långt fler än antalet vårdade för skottskador

Antalet vårdade för skador orsakade av skärande eller stickande föremål har som konstaterats i inledningen av kapitlet ökat från omkring 600 personer år 2010 till 800 personer år 2022, med en topp på 1 000 personer år 2020. Under samma tid har antalet vårdade för skottskador också ökat, från omkring 80 till 110 personer (se figur 5). Även för skottskador nåddes först en topp med en efterföljande minskning, där toppen var på nästan 150 personer. Toppen var dock två år tidigare för antalet skottskadade som vårdades (2018) än för antalet knivskadade som vårdades (2020).

Även om knivskador är betydligt vanligare än skottskador är utvecklingen över tid relativt likartad. Nivåskillnaderna medför dock att ökningarna är olika stora. Antalet patienter med knivskador har blivit 50 procent fler medan antalet skottskadade som vårdas har ökat med 65 procent under perioden 2010–2022⁴.

⁴ Då det förekommer kraftiga slumpvisa variationer från år till år är även det här beräknat utifrån medelantalet för åren 2010–2012 i relation till medelantalet åren 2020–2022.

Figur 5. Antalet vårdade för kniv- respektive skottskador, åren 2010–2022. Källa: Patientregistret och Dödsorsaksregistret.



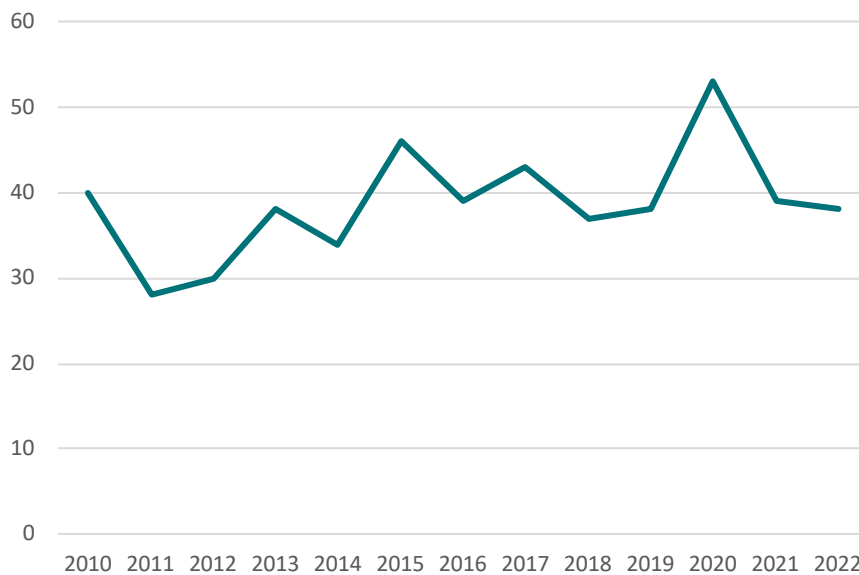
Resultatkapitel 2. Dödligt knivvåld

Antalet dödade i knivvåld ökade under 2010-talet

Enligt dödsorsaksregistret har antalet personer som avlider till följd av skador orsakade av skärande eller stickande föremål, och som skett genom övergrepp av en annan person, ökat sedan 2010.⁵ Antalet har gått från ett medel på 33 personer under treårsperioden 2010–2012 till 43 personer åren 2020–2022, vilket motsvarar en ökning på 30 procent. Samtidigt framgår av figur 6 att det förekommer stora variationer mellan enskilda år, och medeltalet under de sista tre åren domineras av värdet för år 2020 som låg ovanligt högt. Dock kan tilläggas att även de inledande tre åren påverkas en del av det höga värdet för 2010.

Mellan 2020 och 2021 skedde en betydande nedgång. Antalet avlidna och antalet skadade uppvisar därmed liknande utveckling, inklusive toppen 2020. Eftersom antalet offer är litet och det är relativt stora variationer mellan åren är det ännu för tidigt att konstatera vilken betydelse det kan ha för den fortsatta utvecklingen. I ett lite längre perspektiv kan konstateras att nivåerna nu är ungefär desamma som de var i mitten av 00-talet (se till exempel Brå 2019).

Figur 6. Antalet dödsfall som skett genom övergrepp av en annan person med hjälp av skärande eller stickande föremål, åren 2010–2022. Källa: Dödsorsaksregistret.



Antalet män ökar bland offren för dödligt knivvåld

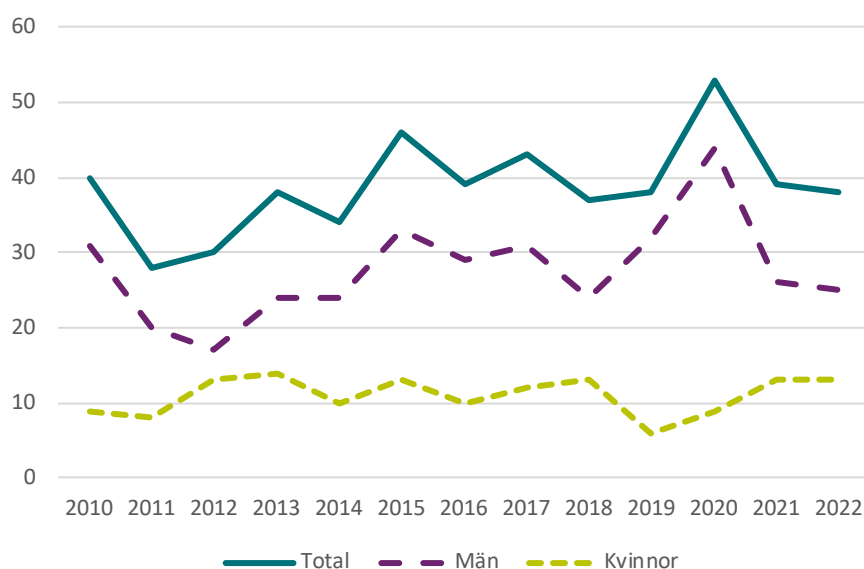
Män avlider oftare än kvinnor till följd av dödligt knivvåld (se figur 7 nedan). Ungefär tre av tio avlidna var kvinnor under den undersökta perioden. Kvinnor utgör med andra ord en större andel bland de avlidna

⁵ Även i relation till befolkningsökningen har antalet ökat, från i genomsnitt 0,78 per 100 000 i befolkningen åren 2010–2012 till 1,08 per 100 000 i befolkningen åren 2020–2022.

än bland de skadade. Kvinnornas andel har dock minskat eftersom antalet avlidna kvinnor varit tämligen stabil, med ett medel på 11 per år för hela perioden, medan antalet avlidna män har ökat. I genomsnitt har 28 män om året dött av knivvåld och antalet har ökat från 23 (snitt för åren 2010–2012) till 32 (snitt för åren 2020–2022).

Figur 7. Antalet dödsfall som skett genom övergrepp av en annan person med hjälp av skärande eller stickande föremål totalt samt uppdelat på kön, åren 2010–2022.

Källa: Dödsorsaksregistret.

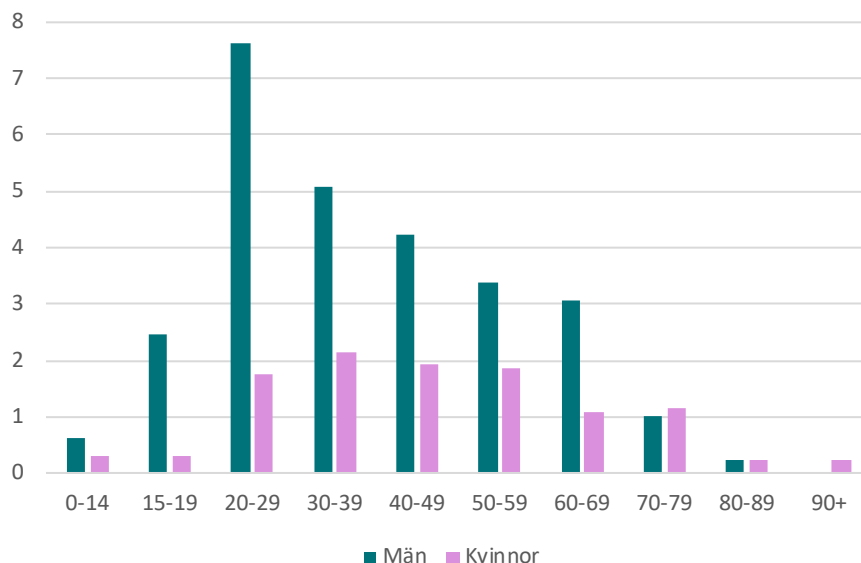


Åldersfördelningen skiljer sig för män och kvinnor

Figur 8 visar hur de avlidna fördelar sig åldersmässigt. Resultaten visar att det är vanligast att de avlidna är mellan 20 och 29 år med tyngdpunkten på åldersintervallet 20–24 (visas inte i figuren). Resultaten beror på ett stort antal unga män som avlider i det åldersspannet. Bland kvinnor är det vanligare att de avlidna är i intervallen 30–39 respektive 40–49 år, något som tidigare studier också visat (Brå 2019). Det är en skillnad jämfört med de skadade där åldersfördelningen var densamma för både män och kvinnor. Resultatet kan bland annat spegla det faktum att kvinnor oftare utsätts för dödligt våld inom ramen för en nära relation och att sådana dödsfall är vanligare högre upp i åldrarna.

Ytterligare en skillnad gentemot vårddata är att skillnaderna mellan könen jämnas ut i de högre ålderskategorierna.

Figur 8. Antalet dödsfall som skett genom övergrepp av en annan person med hjälp av skärande eller stickande föremål uppdelat på kön och ålder, genomsnitt per år, åren 2010–2022. Källa: Dödsorsaksregistret.



Figur 9 nedan visar att det främst är män i åldersspannet 20–29 år som avlider till följd av knivvåld. Det har också skett små ökningar över tid för alla tre ålderskategorier, även om det är svårt att utläsa av figuren. Figuren visar också att extremvärdet för 2020 bestod av ett ovanligt stort antal utsatta i åldern 20–29 år.

Bland kvinnor är dödstalerna per 100 000 invånare mer stabila över tid. Skillnaderna över tid är överlag mindre för avlidna än vad de är för vårdade.

Figur 9. Antalet dödsfall per 100 000 invånare som skett genom övergrepp av en annan person med hjälp av skärande eller stickande föremål uppdelat på kön och ålder, åren 2010–2022. Källa: Dödsorsaksregistret.



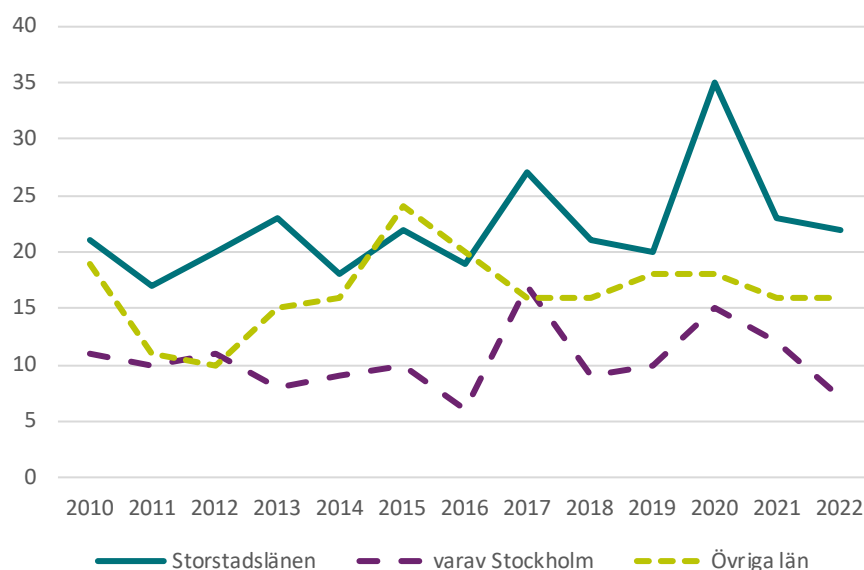
Skilda utvecklingar mellan storstäder och övriga län

I figur 10 nedan presenteras antalet fall av dödligt knivvåld som skett i storstadslänen Stockholm, Västra Götaland och Skåne kontra övriga län. Figuren visar en ökning över tid i antalet avlidna i storstadslänen. Tittar man på alla län var för sig sker överlagset flest fall i Stockholm. Figur 10 visar också att den avvikande toppen 2020 tycks ha varit ett

storstadfenomen. Som redovisats i figur 4 utgjordes istället motsvarande topp med skadade av ett ovanligt stort antal fall utanför storstadslänen.

Sett i relation till antalet invånare har storstadslänen 0,49 knivdödade per 100 000 invånare, medan övriga län sammantaget har 0,35 (medelvärden för åren 2020–2022). Med andra ord är storstäderna överrepresenterade även i relation till befolkningmängden.

Figur 10. Antalet dödsfall som skett genom övergrepp av en annan person med hjälp av skärande eller stickande föremål uppdelat på storstadslän respektive övriga län, år 2010–2022. Källa: Dödsorsaksregistret.

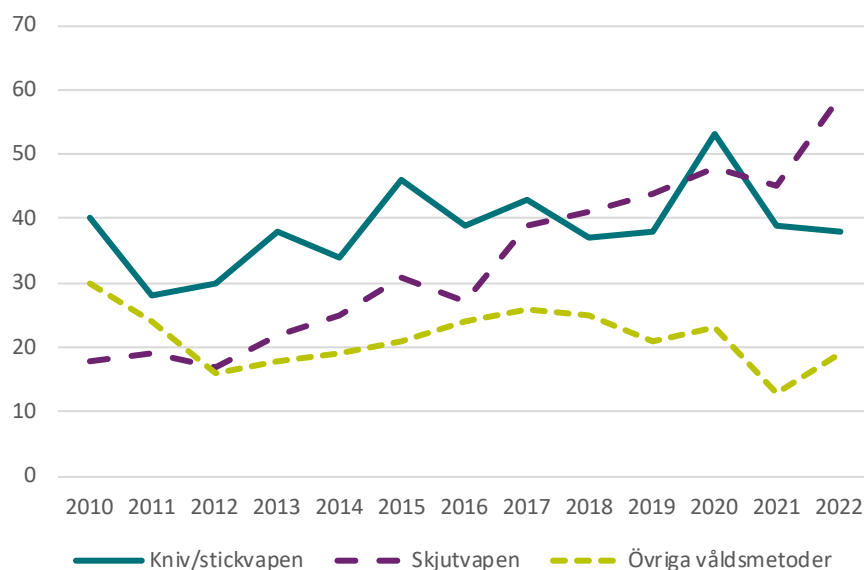


Tittar man vidare på andelen av samtliga fall som skett i de olika delarna av landet har det inte inneburit några större förändringar över tid. Andelen fall som skett i de tre storstadslänen tillsammans har utgjort omkring 55–60 procent, Stockholm har legat omkring 25–30 procent, och övriga län har utgjort 40–45 procent (med större variationer enskilda år).

Skador från kniv inte längre den vanligaste dödsorsaken vid dödligt våld

Antalet dödsfall som orsakats genom övergrepp av en annan person har totalt sett ökat med omkring 50 procent, från ett genomsnitt på 74 personer under treårsperioden 2010–2012 till ett genomsnitt på 112 personer under åren 2020–2022. Studier visar att kniv tidigare varit den dominerande våldsmetoden vid dödligt våld såväl när kvinnor som när män är brottsoffer (Brå 2019). Ökningen i antalet fall totalt sett beror till stor del på utvecklingen av skjutvapenvåld, vilket resulterar i att knivvåldet, trots antalsmässiga ökning, står för en minskande andel av det totala antalet dödsfall. Förändringarna medför att det sedan 2018 är vanligare att avlida på grund av skjutvapenskadorna än knivskador (med undantag för 2020, se figur 11). Dödligt våld som sker genom övriga våldsmetoder har däremot minskat under den studerade perioden.

Figur 11. Antalet dödsfall som skett genom övergrepp av en annan person med hjälp av skärande eller stickande föremål, skjutvapen respektive övriga våldsmetoder, åren 2010–2022. Källa: Dödsorsaksregistret.



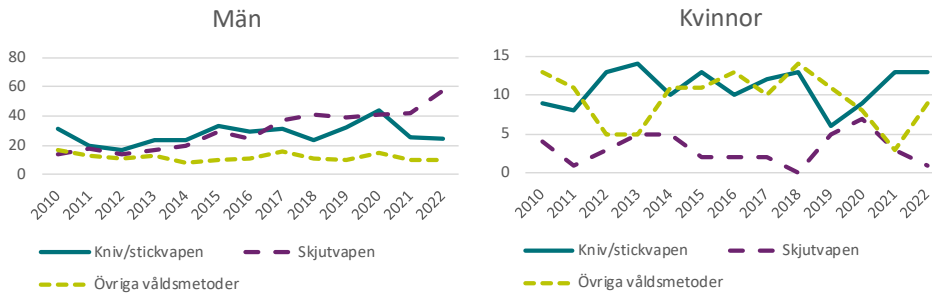
För kvinnor är kniv fortfarande den vanligaste våldsmetoden

Figurer 12 nedan visar antalet fall av dödligt våld som skett genom kniv/stickvapen, skjutvapen eller genom andra metoder för män och kvinnor. Där kan man utläsa att ökningen gäller dödligt våld mot män orsakat av skjutvapen och i viss mån av kniv, medan fördelningen mellan olika våldsmetoder vad det gäller kvinnor inte visar någon tydlig utveckling.

Tidigare studier har också visat att det vid sidan om knivvåld är stora skillnader i våldsmetod vid dödligt våld mot kvinnor respektive män. Brå (2019) konstaterar att när brottsoffret är kvinna är vanliga våldsmetoder strypning, kvävning eller hängning och våld med trubbigt tillhygge, medan det vid dödligt våld mot män varit nästan lika vanligt med skjutvapen som med kniv. Att våldsmetoderna skiljer sig beror bland annat på att omständigheterna skiljer sig när män och kvinnor dödas. Män utsätts ofta av andra män och allt oftare inom ramen för kriminella konflikter. Nästan två tredjedelar av händelser av dödligt våld mot kvinnor begås däremot av en nuvarande eller tidigare partner (Caman och Dufort 2023).

Vad det gäller dödligt partnervåld har Caman och Dufort (2022) visat på en ökad förekomst av kniv eller annat vasst föremål som vapen mellan 1990 och 2017. Under åren 2014–2017 begicks till exempel 42 procent av fallen med kniv eller annat vasst föremål och var därmed den ledande våldsmetoden (Caman och Dufort 2022). De konstaterar därmed att dödligt partnervåld inte följer samma trend som annat dödligt våld över tid, i och med att dödligt våld med hjälp av kniv inte ökade totalt sett under 00-talet.

Figur 12. Antalet dödsfall som skett genom övergrepp av en annan person med hjälp av skärande eller stickande föremål, skjutvapen respektive övriga våldsmetoder för män och kvinnor, åren 2010–2022. Källa: Dödsorsaksregistret.

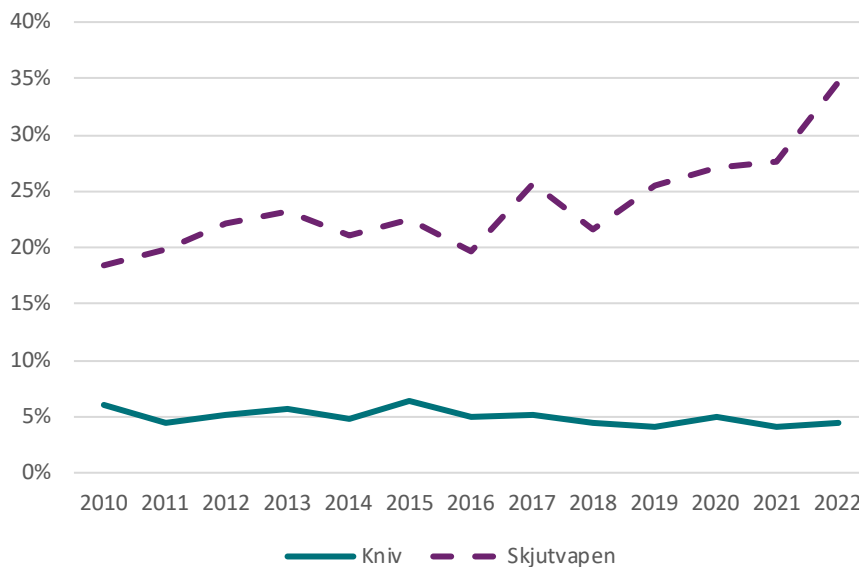


Knivvåld är, till skillnad från skjutvapenvåld, ungefär lika dödligt över tid

Ökningen i antalet avlidna för knivvåld är 30 procent och motsvarande ökning för skjutvapenvåld är över 180 procent under den studerade perioden. Jämför man i sin tur avlidna och skadade kan man konstatera att antalet skadade ökat mer än antalet avlidna för knivvåld. Skjutvapenvåldet uppvisar ett omvänt mönster där antalet dödsfall har ökat relativt sett mer än antalet som skadas och överlever.

Figur 13 visar ett annat sätt att illustrera det i form av hur stor andel av de som drabbas av kniv- respektive skjutvapenvåld som avlider. Medan andelen som avlider av knivskador varit stabil, har andelen avlidna i skjutvapenvåld ökat betydligt. Ungefär var femte person avled av sina skottskador i början av perioden, men i slutet av perioden är det var tredje person. Det ska dock påpekas att år 2022 framstår som ett möjligt extremvärde och behöver värderas utifrån kommande års siffror.

Figur 13. Andelen avlidna av samtliga drabbade av skär- och sticksador respektive skjutvapenskador som tillfogats av en annan person, åren 2010–2022. Källa: Patientregistret och Dödsorsaksregistret.



Resultatkapitel 3. Brott mot knivlagen – rättsväsendets hantering

Ytterligare en källa för att beskriva knivbrottsligheten, om än begränsad till de fall av knivbärande som kommer till polisens kännedom, är kriminalstatistikens uppgifter om antalet anmälda, misstänkta och lagförda brott mot lagen [1988:254] om förbud beträffande knivar och andra farliga föremål (knivlagen). Brott mot knivlagen tar fasta på de fall där kniv, stick- och skärvapen och andra föremål som är ägnade att användas som vapen innehas på allmän plats (se bilaga 3 för att läsa lagen i sin helhet). Som nämnts fångas inte förekomsten eller användandet av kniv vid andra brott upp i kriminalstatistiken.

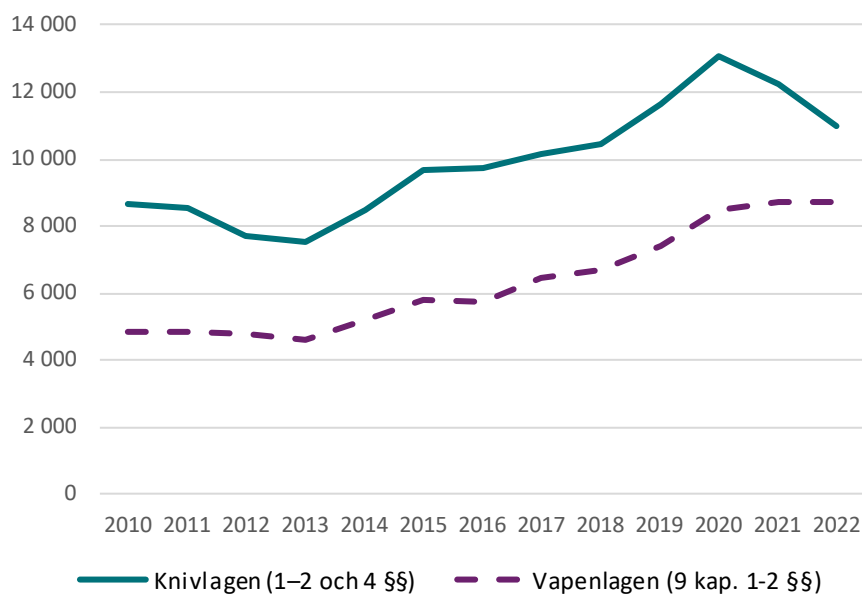
Anmälda brott

År 2022 anmäldes drygt 11 000 brott mot knivlagen (1, 2 och 4 §§). De senaste två åren har antalet anmälningar minskat med 16 procent efter en längre tids ökning mellan 2013 och 2020 (se figur 14).⁶ Till stora delar ser utvecklingen ut på samma sätt för vapenlagen (1996:67)⁷, med undantag för de senaste två åren där antalet anmälningar fortsatt att öka. Procentuellt sett är dock ökningen av brott mot vapenlagen betydligt större åren 2010–2022 (80 procent) jämfört med för knivlagen (27 procent).

⁶ Den ökningen följde efter ett decennium med ett stabilt antal anmälningar på omkring 8 200 per år (visas inte i figuren).

⁷ Vapenlagen gäller skjutvapen, vissa föremål som i lagen jämställs med skjutvapen, ammunition, ljuddämpare och vapenmagasin.

Figur 14. Antalet anmälda brott mot knivlagen respektive brott mot vapenlagen, åren 2010–2022. Källa: Statistiken över anmälda brott.

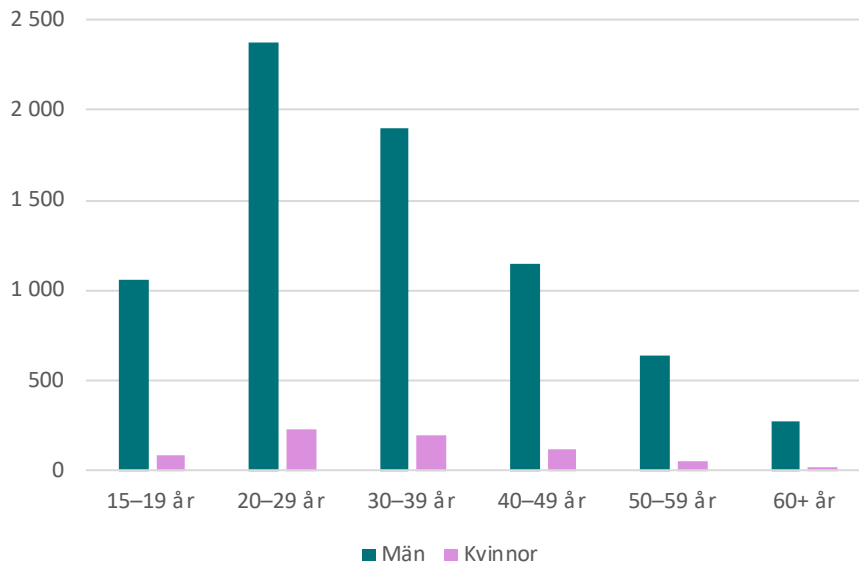


Misstänkta personer

År 2022 misstänktes drygt 8 100 personer för brott mot knivlagen. Det innebär att det är relativt vanligt att det finns en misstänkt person i ärenden om brott mot knivlagen. Att så många misstänks i relation till antalet anmälningar speglar det faktum att brott mot knivlagen är ett typiskt spanings- och ingripandebrott. Det innebär att polisen ofta själva är de som upptäcker att någon bär kniv olagligen och därmed finns ofta en identifierad misstänkt redan i utredningens inledningsskede. Av samma skäl är det en relativt stor andel av de som misstänkts som också döms för brotten då bevisläget är gott.

Nio av tio (91 %) misstänkta var män och flest misstänkta är mellan 20 och 29 år gamla (se figur 15). Även dessa resultat ligger i linje med vilka som avlider av eller vårdas för knivskador och/eller bär kniv enligt de andra källorna som redovisas. Fördelningen är i princip densamma för brott mot vapenlagen.

Figur 15. Antalet personer misstänkta för brott mot knivlagen uppdelat på kön och ålder, år 2022. Källa: Statistiken över misstänkta personer.

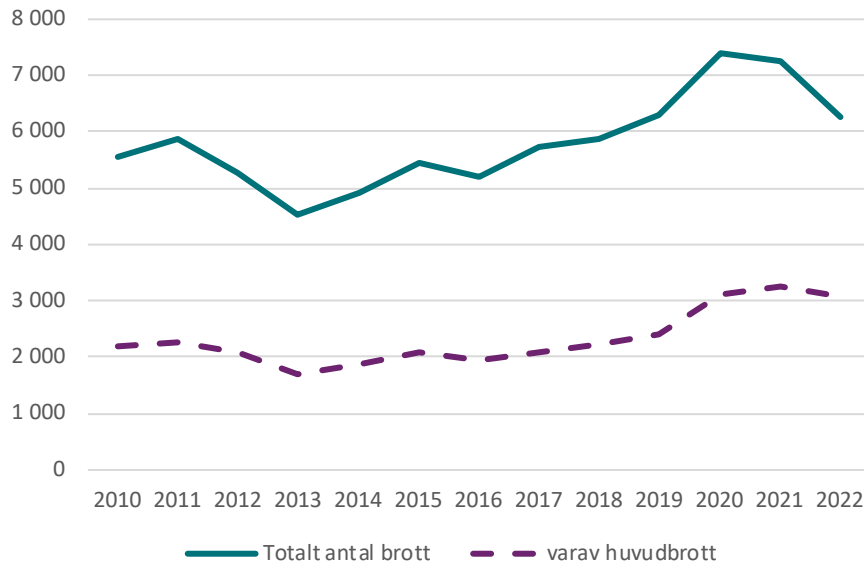


Lagförda personer

År 2022 lagfördes nästan 3 100 personer där brott mot knivlagen utgjorde huvudbrottet (det vill säga det brott i lagföringen som har det strängaste straffet). Det är en ökning från 2 100 personer 2010.⁸ Ser man till det totala antalet lagförda brott mot knivlagen var motsvarande uppgift nästan 6 300 brott (se figur 16). Därmed är det ungefär lika vanligt att brott mot knivlagen är det allvarligaste brottet i lagföringen, som att det inte är det.

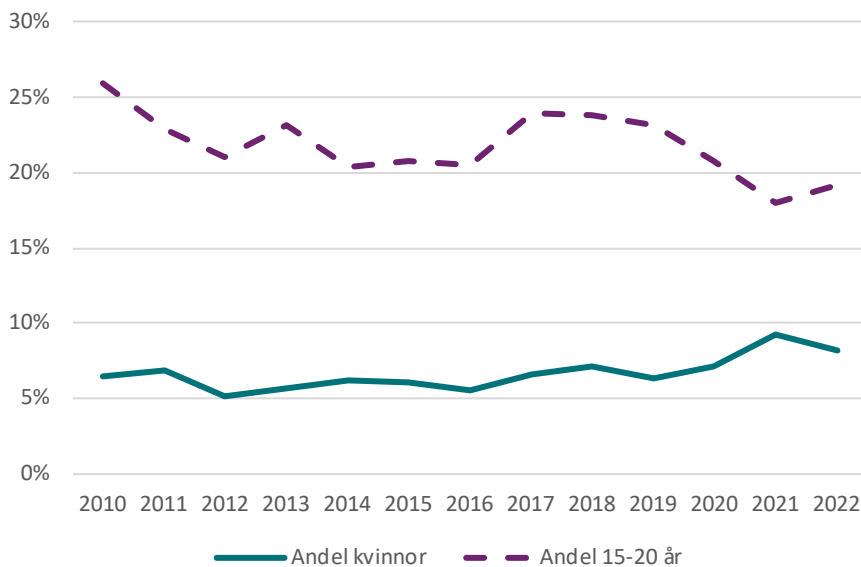
⁸ Över tid har sannolikheten att brott mot knivlagen registreras som huvudbrott varierat sedan 2010, eftersom straffskalorna för flera relevanta brottstyper (inklusive brott mot knivlagen) har justerats vid olika tillfällen.

Figur 16. Antalet personer lagförda för brott mot knivlagen som huvudbrott i lagföringen, respektive antalet lagförda brott mot knivlagen totalt, åren 2010–2022. Källa: Statistiken över lagförda personer.



Andelen kvinnor bland de lagförda har legat runt åtta procent de senaste åren, med en tendens till ökning (se figur 17). Andelen kvinnor är därmed något lägre bland de lagförda än bland de misstänkta. Andelen unga (15–20 år) har minskat över tid och de utgör nu strax under en femtedel av de lagförda. Sett till deras andel i befolkningen är det dock fortfarande en klar överrepresentation av unga som lagförs för brott mot knivlagen.

Figur 17. Andel kvinnor och andel unga bland lagförda personer med brott mot knivlagen som huvudbrott, åren 2010–2022. Källa: Statistiken över lagförda personer.



Knivbeslag

Ytterligare ett sätt att belysa rättsväsendets arbete mot olika typer av knivbrott är att beskriva de beslag av knivar som görs av Polisen varje år.⁹ Brå har tagit del av beslagsstatistik från Polismyndighetens beslagsapp STATUS för åren 2019–2023. Statistiken visar antalet unika ärenden där man gjort beslag av någon typ av kniv¹⁰.

Beslagsstatistiken visar att mellan åren 2019 och 2022 har knivbeslag gjorts i mellan 11 000 och 13 300 unika ärenden. I dessa ärenden har mellan 15 200 och 17 700 föremål om året beslagtogs. Storstadsregionerna är överrepresenterade när det gäller beslag. En fjärdedel av ärendena hör till region Stockholm som har klart flest beslag, följt av region Väst och sedan region Syd.

Eftersom beslagsstatistiken endast omfattar fyra år går det inte att tala om någon särskild utveckling i antalet ärenden eller antalet beslagtagna föremål. Ett konstaterande kan dock göras om att antalet beslagtagna knivar uppvisade en topp år 2020 och att de senaste två åren pekar i minskande riktning, vilket är i linje med samtliga hittills presenterade källor.

Brott mot knivlagen ingår som en självständig rubricering i ärenden där knivar beslagas, men knivbeslag görs också i samband med ärenden där andra brott utreds. Statistiken är behäftad med vissa kvalitetsproblem i form av dubletter som gör att inga precisa siffror kan presenteras, men ser man till alla brottstyper som ingår i ärenden¹¹ där knivbeslag görs finns en stor variation. På en övergripande nivå kan konstateras att många beslag kan, som väntat, kopplas till ärenden där olika typer av våldsbrott ingår. Olika typer av stöld och tillgrepp samt olaga hot är också vanligt förekommande brottstyper, därefter förekommer vapenbrott och brott mot knivlagen. Beslagsstatistiken är därmed den enda redovisade källan som kan påvisa en koppling mellan knivar och egendomsbrott.

⁹ Även Tullverket gör beslag av vapen men dessa redovisas i kategorierna skjutvapen samt farliga föremål och andra vapen vilket inte gör det möjligt att identifiera just knivar.

¹⁰ I huvudgruppen vapen/ammunition/sprängämnen har *kniv* använts som sökord.

¹¹ Beslagen kopplas till ärenden och inte till ett visst brott.

Resultatkapitel 4. Självrapporterad utsatthet och knivbärande

I Nationella trygghetsundersökningen (NTU), tillfrågas ett representativt urval i befolkningen i åldrarna 16 till 84 om utsatthet för olika brott mot person (här återges resultat för misshandel, hot¹² och rån) samt om kniv förekommit som vapen vid dessa brott. Det här kapitlet inleds med att beskriva hur stor andel av brotten där kniv förekommer och sedan presenteras förändringar i utsattheten totalt sett för de olika brottstyperna. Andelen av misshandel, hot och rån som begås med kniv brukar inte redovisas i de årliga NTU-rapporterna, men ett särskilt uttag av data har gjorts för att undersöka i vilken mån det är möjligt att beskriva hur vanligt förekommande knivar är. Resultaten bör tolkas med försiktighet då antalet svarande är få. Undersökningen har också genomgått ett metodbyte som gör att uppgifterna inte är helt jämförbara över tid.

Knivar förekommer oftare vid rån än vid misshandel och hot

Figur 18 visar att andelen självrapporterade hot- och misshandelsbrott där kniv förekommit som vapen varit stabil över tid (genomsnittet för misshandel är 5,9 procent och för hot 5,3 procent av brottshandlingarna), med reservation för relativt stora variationer från år till år. Få respondenter gör att utvecklingen som kan presenteras för rån är mer svårtolkad, trots att figuren kompletterats med tidigare publicerade uppgifter från NTU i Brås rapport *Brottsutvecklingen i Sverige fram till 2015* (Brå 2017). Klart står dock, mot bakgrund av de första mättillfällena, att rån är den brottstyp där man rapporterar att kniv förekommer i störst utsträckning (med ett genomsnitt på 21 procent av de självrapporterade handlingarna för de åren då värden kan redovisas). Enligt Brås rapport om brottsutvecklingen var andelen handlingar där kniv förekom vid rån 15 procent åren 2007–2009, 20 procent åren 2010–2012 och 16 procent åren 2013–2015. I rapporten drog man också slutsatsen att knivar var klart vanligare än de andra vapenkategorierna *andra tillhyggen* och *skjutvapen*.

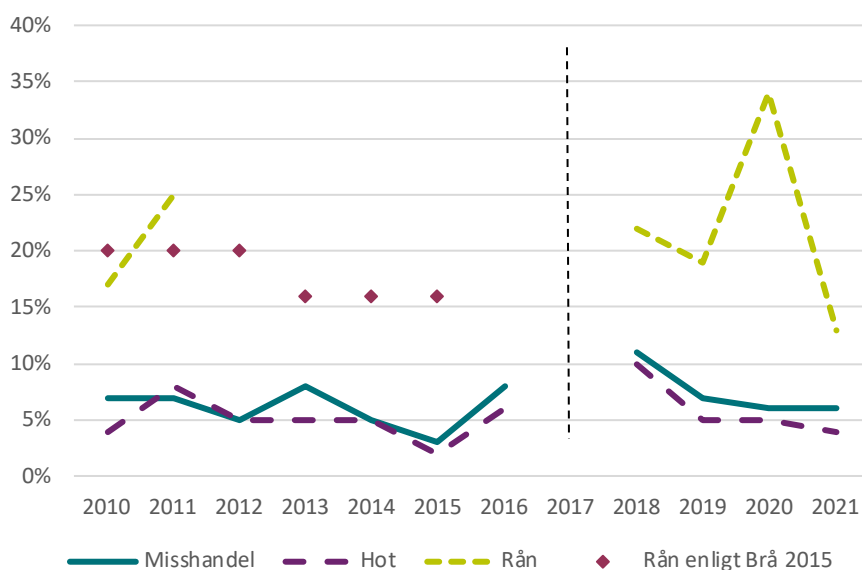
Även om siffrorna är förenade med viss osäkerhet kan det konstateras att de ligger i linje med resultat i internationella undersökningar. I en europeisk studie om utsatthet för brott (European Survey of Crime and Safety) uppgav sju procent av de tillfrågade som utsatts för ett våldsbrott

¹² I NTU, och i den här rapporten, används det lite vidare begreppet *hot* för att det bättre speglar de handlingar som undersökningen troligtvis fångar in och som delvis kan falla utanför brottet *olaga hot*.

(misshandel, rån, sexualbrott) att en kniv hade förekommit vid händelsen (WHO 2010).

En annan studie om polisutredda ungdomsrån¹³ har bland annat visat att vapen förekommer i en tredjedel av samtliga förundersökningar när pojkar misstänks för rån, och att i dessa fall är kniv det i särklass vanligaste vapnet (Brå 2021b). Vapen förekommer i samband med rån i ungefär ett av tio fall när de misstänkta är flickor och även då var det framför allt kniv som användes. När det gäller utvecklingen av ungdomsrån visade samma undersökning att andelen polisutredningar om ungdomsrån som utförts med kniv minskade från 28 till 21 procent mellan åren 2015 och 2019. Samtidigt fastslås, genom ökad självrapporterad utsatthet såväl som ett ökat antal polisanmälningar, att det skedde nästan en fördubbling av antalet ungdomsrån mellan mitten på 10-talet och fram till coronapandemins genomslag år 2020 (Brå 2021). I och med att rån framför allt drabbar unga personer är det därmed troligt att antalet rån som sker med kniv ökade under andra halvan av 10-talet (Brå 2021).

Figur 18. Andelen händelser av misshandel, hot och rån där det förekom kniv som vapen, åren 2010–2021. Källa: NTU samt Brå (2017).



* Den streckade linjen anger tiden för ett metodbytte som medför att uppgifterna före och efter inte är direkt jämförbara. Metodbyttet medför att uppgifterna från 2018 och framåt baseras på ett litet urval. För rån är det ett bortfall för vissa år där det oviktade antalet observationer är för litet (<100) för att kunna redovisas.

* För rån har en respondent utslutits som hade mycket stor påverkan på resultatet år 2020.

* Punkterna indikerar ett snitt för åren 2010–2012 respektive 2013–2015 enligt Brå 2017.

För hot, som är den vanligaste brottstypen att utsättas för, kan resultaten från NTU undersökas utifrån ålder och kön. Det är vanligare att kniv förekommer vid hot som drabbar män och personer som tillhör den yngsta ålderskategorin (16–24 år), vilket är väl i linje med kön och ålder på de som oftast både skadas och avlider till följd av knivvåld. Resultaten rimmar också väl med uppgifter som presenteras i nästkommande avsnitt

¹³ I rapporten definieras ett ungdomsrån som en händelse där en person under 18 år har anmält att de har blivit utsatta för ett rån där minst en gärningsperson var under 21 år.

som pekar på att knivbärande är vanligare bland män och personer i yngre åldrar.

Misshandel och rån går inte att redovisa i någon större detalj på grund av det låga antalet respondenter, men även här finns ett övergripande mönster i form av att antalet observerade händelser är färre ju högre åldersgrupper som studeras. Några tydliga mönster vad det gäller kön går inte att urskilja.

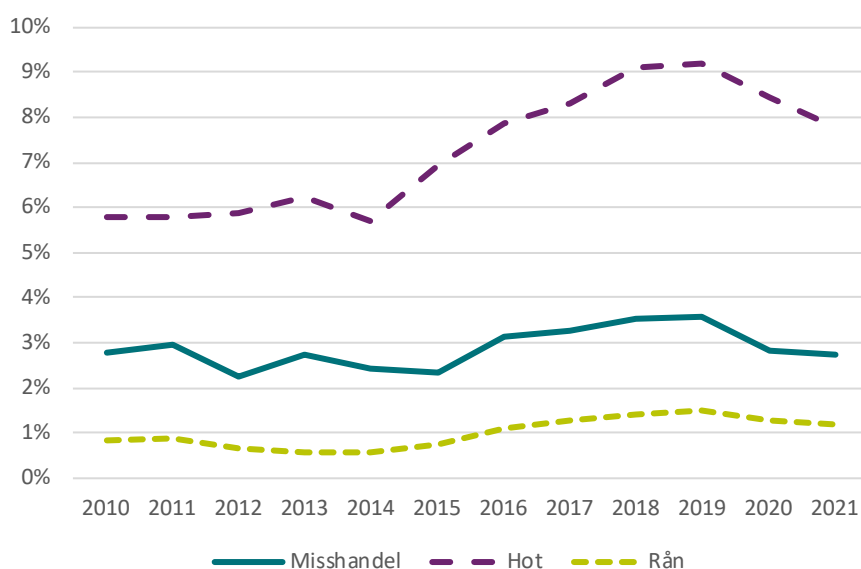
Andelen händelser med kniv är stabil men utsattheten har ökat

För att besvara frågan om det blivit mer eller mindre vanligt att kniv förekommer vid olika brott behöver den relativt stabila andelen händelser där kniv förekommer sättas i relation till andelen personer som varje år uppger att de utsatts för misshandel, hot och rån. Figur 19 visar att utsattheten för samtliga tre brottstyper uppges ha ökat under andra halvan av 10-talet. Eftersom fler uppger att de utsatts för brott, bör antalet brotthändelser där kniv förekommit ha blivit fler totalt sett.

I likhet med sjukvårdsdata visar även svaren i NTU en minskning i andelen utsatta i slutet av perioden. Minskningen inleds dock ett år tidigare i NTU än i vårddata. Minskningen medför att utsattheten för misshandel är lika stor i början som i slutet av den studerade perioden (2,8 procent), medan utsattheten för hot och rån är högre i slutet än i början av perioden (från 5,8 till 7,8 procent för hot respektive 0,8 till 1,2 procent för rån).

NTU-data tyder sammanfattningsvis på en ökad förekomst av kniv vid hot, misshandel och (kanske i synnerhet) rån under andra halvan av 10-talet.

Figur 19. Självrapporterad utsatthet för misshandel, hot och rån, åren 2010–2021. Andel utsatta av samtliga i befolkningen. Källa: NTU.

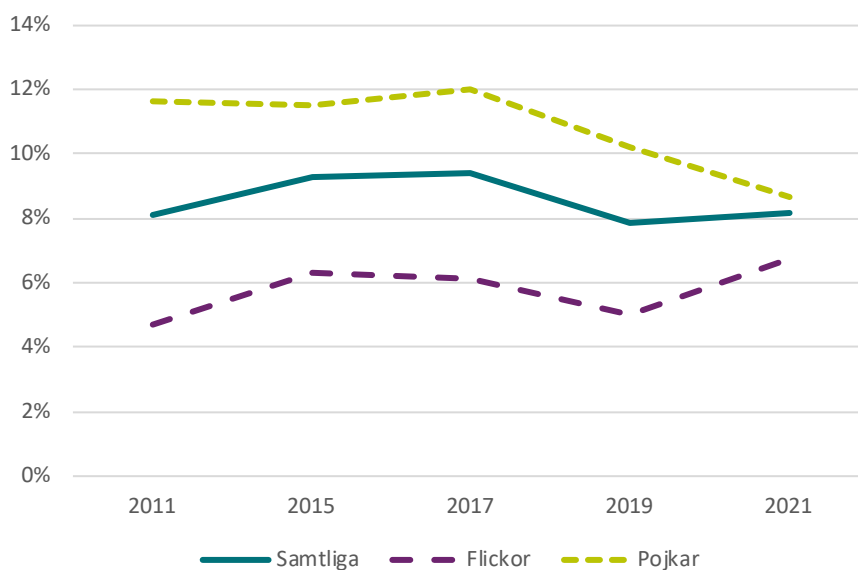


Andelen niondeklassare som uppger att de burit kniv är stabil men utvecklingen skiljer sig åt mellan pojkar och flickor

Som nämnts i inledningen är Skolundersökningen om brott (SUB) en användbar källa för att veta mer om 15-åringars utsatthet och deltagande i brott, däribland om de burit kniv som vapen. Det finns inga mer heltäckande uppgifter om hur ofta detta sker i befolkningen men i den senaste omgången av SUB uppgav åtta procent av elever i årskurs nio att de burit kniv som vapen. Delar man upp svaren på kön är det nio procent av killarna och sju procent av tjejerna som uppger det (se figur 20).

Andelen som burit kniv har legat relativt stabilt under de senaste tio åren, efter en längre tids nedgång under 90- och 00-talen (visas inte i figuren). Nedgången kan spåras till en minskande andel pojkar som uppger att de burit kniv som vapen, medan andelen flickor som uppger att de burit kniv som vapen snarare visar på en ökning.

Figur 20. Andel elever i årskurs nio som uppger att de burit kniv de senaste tolv månaderna, totalt och uppdelat på kön, åren 2011–2021. Källa: SUB.



Resultaten från SUB bekräftas även av Stockholmsenkäten, en undersökning om ungdomars levnadsvanor som görs vartannat år av Stockholms stad. I den tillfrågas unga i årskurs nio och andra året på gymnasiet om eleven någon gång har burit vapen, där kniv och knogjärn ges som exempel.¹⁴ Resultaten för 2022 visar att 8 procent av eleverna i nian och 6 procent av eleverna på gymnasiet uppger att de burit vapen

¹⁴ Andelen som burit just kniv är därmed okänd, men uppgifter från finska motsvarigheten till SUB (Finnish Self-Report Delinquency Study (FSRD)) kan ge en indikation. Undersökningens resultat visar att 6 procent av pojkar och 3 procent av flickor uppgett att de burit vapen på offentlig plats år 2020. Vidare framgår att i tre fjärdedelar av fallen där 15–16-åringarna uppgett att de burit ett vapen var det fråga om en kniv (Kaakinen och Näsi, 2021).

minst en gång. Andelen som uppger att de burit vapen är därmed något större bland de yngre tillfrågade.

Även Stockholmsenkäten visar på minskningar över tid. Mellan 2010 och 2022 har andelen som uppger att de burit vapen minskat från 9 till 6 procent bland de i gymnasiets andra år och från 14 till 8 procent bland niondeklassare. Minskningen är större bland pojkar än bland flickor och gäller såväl de elever som uppger att de burit vapen enstaka gånger som de som burit vapen upprepade gånger (Stockholms stad 2022).

Utifrån dessa undersökningar går det att dra slutsatsen, oavsett minskningen över tid, att mörkertalet för antalet brott mot knivlagen som faktiskt begås troligtvis är mycket stort och att siffrorna över antalet anmälningar som redovisats tidigare därmed huvudsakligen speglar polisens arbete snarare än utvecklingen av den faktiska brottsligheten.

Resultaten är överensstämmande med självdeklarationsundersökningar bland skolelever i Europa som återkommande har visat på knivbärande mellan 5 och 12 procent (WHO 2010). Undersökningarna visar också på betydande skillnader mellan flickor och pojkar, vilket överensstämmer med Stockholmsenkäten men inte med uppgifterna i SUB där skillnaderna endast utgör två procentenheter.

I de svenska undersökningarna ställs inga följdfrågor om skälen till att man bär kniv. Nämnade självdeklarationsundersökningar gjorda runtom i Europa visar däremot att unga som bär kniv uppgett att det främst görs i syfte att kunna försvara sig och för att man känner sig otrygg. Andra skäl som uppgetts är att öka möjligheterna att göra skada, i rånssyfte samt av maskulinitetsskäl eller för att stärka sin självkänsla (WHO 2010). I WHO:s sammanställning återges resultat för knivbärande som visade på mycket varierande nivåer från 2,8 procent till 30 procent för skolungdomar i varierande åldrar. Studierna visar dock återkommande att pojkar bär kniv oftare än flickor.

Slutsatser och diskussion

I det här kapitlet sammanfattas och diskuteras rapportens resultat och slutsatser. Det efterföljs av ett avsnitt baserat på tidigare forskning om att förebygga knivrelaterat våld.

Få avlidna i relation till antalet skadade och knivbärande i stort

Ett första konstaterande utifrån studiens resultat är att det är långt mer vanligt att knivvåld resulterar i skador än i dödsfall; antalet avlidna är begränsat (38 stycken 2022) medan antalet vårdade är många gånger fler (831 samma år). Antalet personer som väljer att bära kniv totalt sett är okänt, men sett till antalet 15-åringar som uppger att de burit kniv minst en gång under året kan knivbärande i endast denna åldersgrupp uppskattas till närmare 10 000 15-åringar under ett år.¹⁵

Flera källor pekar i ökande riktning...

Sammantaget visar resultaten på en betydande ökning av knivskadade (50 procent) och en relativt sett mindre ökning (30 procent) i antalet som avlider till följd av knivvåld under perioden 2010–2022. Därtill ökar antalet polisanmälningar om brott mot knivlagen, och NTU-data som presenterats ger stöd för en ökad knivanvändning eftersom andelen händelser där kniv uppges ha förekommit varit relativt konstant samtidigt som en större andel i befolkningen uppger att de utsatts för misshandel, hot och rån.

I grova drag visar samtliga källor på en nedgång under de första åren på 2010-talet, följt av en uppgång under andra halvan av 10-talet. Många källor visar också en märkbar topp omkring 2020 följt av en minskning.

Arborelius m.fl. (2022) drar slutsatsen att ett ökat antal knivskadade innebär att behandling av knivskador utgör en betydligt större andel av sjukvårdens kostnader i samband med misshandelsbrottsligheten jämfört med situationen för 10 år sedan. Därtill har antalet skottskadade som vårdas också ökat. Förändringarna får därmed konsekvenser för och ställer andra krav på sjukvården nu än tidigare.

Det kan tilläggas att utvecklingen kvarstår om samtliga avlidna hade hunnit få vård. Det är således inte en ökning i antalet personer som avlider innan de hinner få sjukvård som kan förklara förändringen. Tidigare studier visar att det är vanligast att brottsoffret avlider innan hen kommer under ambulans- eller akutsjukvård; det gäller i två tredjedelar av samtliga fall (Brå 2019).

¹⁵ Enligt SCB fanns det 123 557 15-åringar i landet år 2022 och enligt SUB uppgav åtta procent att de burit kniv under de senaste tolv månaderna vid datainsamlingstillfället i slutet av höstterminen 2021 och början av vårterminen 2022.

...men inte alla

I kontrast till ovanstående visar resultaten från Skolundersökningen om brott att andelen niondeklassare som uppger att de burit kniv har legat relativt oförändrad under flera år efter en längre tids minskning. Även Stockholmsenkäten visar minskningar bland niondeklassare och ungdomar i andra året på gymnasiet under samma tid. Unga (15–20 år) utgjorde också en mindre andel bland de som lagfördes för brott mot knivlagen år 2022 än 2010.

Knivvåld vanligare bland, men långt ifrån begränsat till, unga män

Resultaten visar att knivvåld som leder till skador som kräver sjukvård liksom dödligt våld som begås med kniv drabbar personer oavsett kön, ålder eller vilket län de bor i. Samtidigt visar resultaten att utsattheten är särskilt hög bland unga män, något som belagts i många tidigare studier (se till exempel WHO 2010, Vulliamy 2022).¹⁶

Givet överlappningen mellan utsatthet och deltagande i våld kan en beskrivning av vilka som utsätts troligen till stor del också säga något om vilka gärningspersonerna är. Detta talar för att det främst är unga män som också utövar knivvåld.

Även ökningarna över tid kan hänföras till flera olika grupper

Ökningen i antalet knivrelaterade skador kan hänföras till ett ökat antal vårdade bland både män och kvinnor. För män har ökningarna skett i samtliga redovisade åldersgrupper och för kvinnor i åldrarna 30 och uppåt. Ökningen gäller både i storstadslän och övriga län. Vissa omfördelningar sker dock då ökningarna varit relativt sett större för män än för kvinnor, för 30–39-åringarna samt för andelen som sker utanför storstadsläna.

Bland avlidna avser ökningen män i samtliga åldrar medan utvecklingen är mer stabil för samtliga åldersgrupper bland kvinnor. Här är också ökningen koncentrerad till storstadsläna, som är överrepresenterade i relation till befolkningens mängd. Resultaten ger därmed delvis stöd för att ökningen skulle kunna hänföras till exempelvis gruppen unga män, som i ökad utsträckning gör sig skyldiga till dödligt skjutvapenvåld i storstäderna. Ökningen i antalet skadade ger också delvis stöd för detta, men ytterligare förklaringar behövs för att förstå ökningen som skett i andra grupper. Utvecklingen skulle därför behöva undersökas genom en

¹⁶ En studie från England, där knivvåldet också ökat på senare tid, visade att 93 procent var män och medianåldern 26 år bland personer som vårdats för relativt allvarliga knivskador som tillfogats av en annan person (studien innefattade personer 16 år och över) (Malik m.fl. 2020). Ökningen över tid fastslogs därtill kunna hänföras till en ökning bland just unga män (16–25 år).

analys på fallnivå av vilka omständigheter som omger brotten som lett till knivskador. Beslagsstatistiken som presenterats ger vid handen att knivbeslag görs vid många ”vanliga” brott såsom misshandel, stöld och tillgreppsbrott samt olaga hot. I och med att statistiken över skadade inte går att koppla till en given brottstyp vore det intressant i fortsatta studier att slå fast till exempel i samband med vilka brott som just knivskador oftast uppkommer utifrån kön och ålder.

Tidigare forskning visar att knivrelaterat våld sker i olika sammanhang beroende på vem som drabbas. Knivvåld som sker i olika kontexter borde därmed kunna visa samma eller olika utveckling över tid. I WHO:s sammanställning fastläs att omständigheterna vid våld skiljer sig beroende på ålder; bland yngre sker våldet ofta i skolan och begås av någon som sedan tidigare är känd för den som utsätts, medan våld som riktas mot unga vuxna oftare sker i samband med alkoholkonsumtion och mellan obekanta (WHO 2010). Även dödligt knivvåld som begås av ungdomar inträffar till stor del på allmän plats och under helgkvällar (där alkoholkonsumtion kan tänkas vara särskilt vanligt) mellan personer som är obekanta med varandra (Brå 2017). Studerar man den andra sidan av myntet har Browne m.fl. (2022) avseende *gärningspersonerna* funnit att män är mer benägna att delta i knivbrottslighet på allmän plats, medan kvinnor är mer benägna att använda kniv i hemmet (förutom att de gör det betydligt mer sällan). Kvinnor utsätts också för knivrelaterat våld inom ramen för nära relationer, och knivar är det vanligaste vapnet vid dödligt våld som sker i nära relation (Brå 2019). I den i föregående avsnitt nämnda studien från England hade två tredjedelar av kvinnorna som vårdades för allvarliga skador utsatts i hemmiljö (Malik m.fl. 2020).

Det finns starka samband mellan alkoholrelaterat dödligt våld och knivvåld som våldsmetod (Brå 2011a, Granath 2012). Det är något som kan förklara varför knivvåld är särskilt vanligt bland unga män, en grupp med dokumenterat högre alkoholkonsumtion (CAN 2022). Samtidigt har den självrapporterade alkoholkonsumtionen minskat över tid för de flesta grupper i befolkningen (alla utom de 65 år och uppåt), så även mängden alkohol per dryckestillfälle och andelen intensivkonsumenter. Att detta sker samtidigt med ett ökat antal skadade och avlidna i knivvåld talar eventuellt för att sambandet mellan alkohol och våld blivit mindre starkt över tid. Förekomsten av berusning hos de skadade och bland gärningspersoner är därför också något som vore av intresse att undersöka i fortsatta studier.

Hur kan vi förstå att källor visar på motstridiga resultat vad det gäller utsatthet kontra knivbärande bland unga?

Resultaten visar på fler skadade, fler avlidna, ökad självrapporterad utsatthet men samtidigt minskat knivbärande bland unga. Samtidigt visar resultaten samt tidigare forskning att det ofta är unga män som är inblandade vid knivvåld. Vidare undersökningar krävs för att dra några

slutsatser av det. Tänkbara förklaringar kan ligga i olika utveckling för just niondeklassare och de i gymnasiets andra årskurs jämfört med de 20–29-åringar som bidrar till ökningen av skadade och avlidna. Det kan också bero på att de som begår knivvåld inte nås av de aktuella enkätundersökningarna (till exempel om samma personer som gör sig skyldiga till knivvåld skolkar upprepat, inte kan gå eller väljer att inte gå gymnasiet).

Skott (2020) betonar i sin forskning betydelsen av att beteendet hos unga förändrats i form av att de tillbringar mer tid inomhus, på internet och att färre döms för brott överlag. Som tidigare nämnts minskar också alkoholkonsumtionen i denna grupp. Dessa beteendeförändringar sammanfaller eventuellt med en förändrad syn på och tolerans för våld hos unga män som tidigare utövat våld för att leva upp till olika normer om till exempel maskulinitet och klass.

Resultaten indikerar dock att det parallellt med ett minskat brottsdeltagande hos ungdomar i genomsnitt sker en ökad användning av kniv bland de ungdomar som begår våldsbrott. Resultaten indikerar också att användandet kan ha blivit mer instrumentellt över tid (vilket rimmar med att rånen ökar och att rån utgör ett syfte att beväpna sig bland unga).

Även dessa resultat pekar på behovet av att göra fördjupade studier för att kunna beskriva omständigheterna vid brotten och vilka de inblandade är vid knivvåld samt för att ytterligare undersöka relationen mellan kriminellt knivbärande kontra de situationer där knivar också används vid andra brott.

Både nivå och utveckling skiljer sig mellan knivvåldet och skjutvapenvåldet

Utvecklingen av antalet överlevande och avlidna vid knivskador respektive skottskador som presenterats i rapporten visar att gemensamt för samtliga dessa dataserier är en ökning under 2010-talet, som är betydligt större för skjutvapen än för kniv. Minskningen av vårdade för skador orsakade av skjutvapen inleddes också något tidigare (2019) än minskningen av vårdade för skador som orsakats av kniv (2021). Som nämnts i det första resultatkapitlet är det ännu oklart om minskningen för knivskadade är början på en nedåtgående trend eller är en tillfällig nedgång.

Skjutvapenvåldet visar på större ökning och en ökad dödlighet över tid. Förändringarna medför att antalet avlidna av skjutvapenvåld nu är fler än de som avlider till följd av knivvåld. Det är dock fortfarande avsevärt många fler som skadas av knivar än av skjutvapen. Skillnaderna avspeglar sig även i de brott som kommer till rättsväsendets kännedom. Antalet anmälningar av brott mot vapenlagen är färre, men har ökat betydligt mer under de studerade åren.

Ett folkhälsoperspektiv förordas för att förebygga knivrelaterat våld

Givet de ökningar av knivvåld som flera av källorna i studien visar på väcks frågan om vilka strategier som fungerar och hur de bör riktas för att förebygga den här typen av brott på bästa sätt. Rapporten avslutas därför med några sidor kring ämnet.

Knivvåld är inte isolerat från andra former av våld

Tidigare forskning visar bland annat att knivbärande bland unga är förknippat med större benägenhet att delta i fysiskt våld överlag samt en större sannolikhet att bli allvarligt skadad bland de som deltar i våld (WHO 2010). Därmed finns belägg för att det finns en relation mellan knivbärande och knivvåld, och åtgärder som tar sikte på knivbärande torde därmed vara effektiva för att minska förekomsten av annat knivvåld.

WHO lyfter också fram att utsatthet för misshandel och andra negativa upplevelser som barn ökar risken för att både delta i våld och bära vapen som ungdom. Risken ökar om man utsatts för våld i skolan eller på annan plats, eller är rädd för att utsättas för sådant våld. Eftersom deltagande och utsatthet i våld ofta föregår knivbärande, kan tidiga insatser för att stävja våldets grundorsaker också medföra minskat knivvåld.

Forskning betonar tidiga åtgärder och ett folkhälsoperspektiv

I WHO:s (2010) sammanställning konstateras att både de direkta och indirekta kostnaderna för våld är mycket stora, och att studier visar stöd för att åtgärder som sätts in innan är mer kostnadseffektiva än åtgärder som sätts in när våld redan använts.

Enligt WHO talar evidensen också för att interventioner från ett folkhälsoperspektiv är effektivare än de som är sprungna ur kriminalpolitiken, vilket gett grund för tankegångar om att bota våld (cure violence) snarare än att ha ett mer repressivt angreppssätt. Detta inte minst eftersom det är effektivare att minska förekomsten eller uppkomsten av riskfaktorer som bidrar till våld, än att försöka förebygga fortsatt våld när det redan uppkommit.

Förebyggande insatser som minskar förekomsten av riskfaktorer för våld förordas

Åtgärder som visat sig ha effekt på våld i stort och som därmed borde ha potential att minska knivvåld omfattar bland annat åtgärder som påverkar förekomsten av risk- och skyddsfaktorer. I en central systematisk litteraturöversikt om knivrelaterad brottslighet¹⁷ fastslås ett samband mellan den typen av brottslighet och utsatthet, utövande samt bevittnande av våld i stort, förekomst av narkotikaanvändning, och psykisk ohälsa

¹⁷ I studien ingick 344 vetenskapliga artiklar där 21 bedömdes hålla tillräckligt hög kvalitet för att ingå i analysen. Författarna lyfter fram att detta resultat i sig är ett tecken på att fler undersökningar som håller högre vetenskaplig kvalitet behövs på området.

(Browne m.fl. 2022). Riskfaktorerna skiljde sig dock mellan personer som begick knivvåld med eller utan koppling till gäng. Gängmedlemmar var mer socialt utsatta (hade föräldrar med låg inkomst och bodde i områden med hög brottslighet) medan de som inte var gängmedlemmar var mer utsatta på individnivå för olika typer av brott. Icke gängmedlemmar hade också låg självkänsla och uppvisade självskadebeteenden i större utsträckning (Browne m.fl. 2022). Bland unga är en annan viktig riskfaktor att ha våldsutövande eller brottsbenägna vänner (WHO 2010).

Förebyggande åtgärder bland unga inkluderar socialt inriktade program som stärker föräldrar i sitt föräldraskap och program som stärker barns sociala utveckling. Programmen leder till bättre resultat i skolan, minskad risk för missbruk och minskat deltagande i brottslighet och därmed hälsofördelar och starkare anknytning till arbetsmarknaden. Enligt WHO har dessa typer av program visat sig kostnadseffektiva både i det korta och långa perspektivet. WHO:s huvudsakliga slutsats är dock att det behövs fler utvärderade insatser, inte minst med kontrollgrupper för att förbättra kunskapen om vilka typer av insatser som fungerar.

Det finns också belägg för att insatser för att minska förekomsten av mobbning i skolan leder till minskat våld och mindre tillåtande attityder till våld. Nämnade sociala insatser kräver dock att de implementeras brett och samtidigt anpassas efter en lokal kontext (WHO 2010).

I ett bredare perspektiv har tillgång till alkohol också visats bidra till våld mellan unga, bland annat har en högre koncentration av försäljningsställen kunnat länkas till ökat våld i flera länder (WHO 2010). Detta talar för att situationella åtgärder kan ha en effekt. De kan ta sikte på att minska eller kontrollera tillgången på vapen och alkohol eller påverka miljöer där våld ofta förekommer, till exempel genom att öka tryggheten på platser (så kallade "hotspots") där alkoholkonsumtion är vanligt.

Insatser behövs även efter att knivvåld ägt rum

Oavsett hur framgångsrika tidiga insatser än må vara kommer åtgärder också behövas efter att knivvåld ägt rum. Det finns studier som undersökt med vilken träffsäkerhet man kan förutse var knivvåld kommer att ske. Massey m.fl. (2019) har till exempel tittat på om man kan förutse knivrelaterat dödligt våld utifrån tidigare incidenter av knivvåld i London. Resultaten visar på det komplicerade med dessa förutsägelser: medan risken för dödligt våld med kniv var 1 400 procent högre i de områden med flest knivrelaterade våldsbrott utgjorde de fortfarande bara sex procent av alla mord som skedde under året.

Studien visade att dödligt och icke-dödligt knivvåld skedde på samma platser och att ju fler skadade desto större sannolikhet att ett knivmord skulle ske där (under en tvåårsperiod) (Massey m.fl. 2019). Resultaten pekar på att preventivt snarare än repressivt polisiärt arbete i de här områdena skulle kunna bidra till färre fall av dödligt våld. Författarna påpekar också att om det går att avgränsa arbetet mot dessa hotspots i tid

och rum och utifrån ett statistiskt underlag, skulle de ge en tydligare grund för (och förhoppningsvis större legitimitet) till sådana insatser.

Resultaten kan ställas i relation till slutsatserna om andra icke-fungerande situationella brottspreventiva strategier i den tidigare nämnda systematiska litteraturöversikten om knivrelaterade våld av Browne m.fl. (2022). Resultaten visar bland annat inget stöd för att visiteringar, vapenamnestier¹⁸, polisers förekomst i skolan, mediakampanjer, utgångsförbud eller lagstiftningsförändringar skulle ha någon effekt (se även Eades m.fl. 2007). Författarna fastslår att utsatthet för visitering i sig kan uppfattas som påträngande och en form av våld av de som utsätts eftersom de görs till måltavla. Eftersom utsatthet för våld i sig är en riskfaktor för fortsatt våld pekar det på att sådana insatser i värsta fall skulle kunna leda till ökat knivvåld (Browne m.fl. 2022). Sådana insatser ger också utrymme för diskriminering i bedömningar som leder till att en person misstänks för att bära kniv och kontrolleras (Lechner 2015, Eades m.fl. 2007).

Däremot framhåller även Browne m.fl. (2022) att resultaten är mer lovande för åtgärder som ger individanpassad hjälp med bostad, utbildning och arbete till gärningspersoner, vilket bland annat lett till ett minskat vapenbärande.

Skottland – ett framgångsrikt exempel

Under 00-talet hade Skottland stora problem med knivvåld. Efter ett långsiktigt arbete och många olika typer av interventioner har knivvåldet minskat. Ett initiativ har varit att ha en uppsökande verksamhet på sjukhus där personer som inkommer till sjukhus med skador från bland annat knivvåld fångas upp och ges socialt stöd, boende och arbete m.m. (se vidare the Scottish violence reduction unit¹⁹). Även Malik m.fl. (2020) lyfter fram betydelsen som sjukvården kan ha för att nå ut till personer i riskgrupper för att förhindra ytterligare utsatthet för våld. Malik m.fl. (2020) fann i en engelsk studie att 19 procent av patienterna hade vårdats för våldsrelaterade skador tidigare under de tre åren som studerades.

Det finns vissa fördelar med interventioner i vården som inte föreligger i en polisiär kontext. Eftersom vissa av dem som drabbas av och vårdas för knivvåld själva andra gånger utövar knivvåld, möter vården i dessa fall gärningspersoner i en situation där de är skadade och därför kan vara mottagliga för förebyggande insatser exempelvis i form av stöd av olika slag. WHO påpekar dock att en förutsättning för att lyckas med dessa sociala insatser är att relevanta myndigheter kan utbyta information med varandra för att identifiera individer med störst behov av hjälp.

¹⁸ Tidigare forskning har visat att knivamnestier gett temporära effekter under en kort tid efter insatsen men att våldet sedan relativt snabbt återgått till tidigare nivåer (Eades m.fl. 2007).

¹⁹ <https://www.svru.co.uk/>.

Mindre synliga former av knivvåld behöver undersökas närmare

Knivvåld sker i olika kontexter och därför behöver de brottsförebyggande insatserna anpassas. Browne m.fl. 2022 konstaterar att det finns olika typer av gärningspersoner och exemplifierar med att kvinnliga gärningspersoner är mer benägna att utöva knivvåld inom hemmet. Cook och Walklate (2022) kritiserar att samhället är mer benäget att identifiera vissa typer av våld som problem och därmed hamnar andra, mindre synliga former av våld, i skymundan. Som skäl anger de bland annat att det finns hierarkier mellan olika typer av våld beroende på omständigheter såsom plats och formulering av knivvåld som ett polisiärt problem utifrån uppdraget att verka trygghetsskapande på offentliga platser. Det passar också in i distinktionen om ”farliga platser” vs ”hemmets trygghet” eller det som sker i offentlig eller privat sfär.

Cook och Walklate (2022) argumenterar för behovet av att se genusrelaterade mönster i våldsutövning med kniv och ifrågasätter varför dödligt knivvåld som sker på offentliga platser anses vara ett mycket större problem samtidigt som knivar är det vanligaste vapnet vid dödligt våld som sker i nära relation (och då ofta mellan hemmets fyra väggar). Insatser för att minska knivbärande kommer till exempel inte åt den typen av knivvåld.

Skott (2020) som också undersökt minskningen av våldsbrottsligheten i Skottland lyfter fram att bakom framgångarna i att stävja det knivvåld som sker i offentligheten har det skett ökning av antalet kvinnor som dödas inom ramen för nära relation liksom av våld som sker mellan kollegor på arbetsplatser (Skott 2020).

Den här rapporten avslutas därmed med en rekommendation för framtida forskning om att titta närmare på karaktären av knivvåldet i Sverige. För det första skulle sådan forskning vara bra för att bedöma om resultaten och slutsatserna från forskning i andra länder är tillämpliga på svenska förhållanden. För det andra borde sådan forskning göra det möjligt att ta fram en typologi över olika typer av knivvåld i Sverige, som kan ligga till grund för olika slags förebyggande strategier och särskilt anpassade åtgärder. I det sammanhanget är det även av intresse att analysera vilken betydelse tillgången på skjutvapen har för om kniv används vid dödligt våld och andra brott.

Referenser

- Arborelius, U. P., Günther, M., Dahlberg, M. och Rostami, E. (2022). Våldsbrott ur sjukvårdens perspektiv: Karaktärisering, omhändertagande och aktuell forskning. I: Rostami, A. och Sarnecki, J. (reds.), *Det svenska tillståndet. En antologi om brottsutvecklingen i Sverige*. Lund: Studentlitteratur.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2022a). *Brottsutvecklingen till och med 2021*. Kortanalys 5/2022. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2022b). *Skolundersökningen om brott 2021. Om utsatthet för och delaktighet i brott*. Rapport 2022:5. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2022c). *Skolundersökningen om brott 2021. Teknisk rapport*. Rapport 2022:6. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2022d). *Nationella trygghetsundersökningen 2022. Om utsatthet, otrygghet och förtroende*. Rapport 2022:9. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2022e). *Nationella trygghetsundersökningen 2022. Teknisk rapport*. Rapport 2022:10. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2021a). *Dödligt skjutvapenvåld i Sverige och andra europeiska länder. En jämförande studie av nivåer, trender och våldsmetoder*. Rapport 2021:8. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2021b). *Ungdomsrån. En kartläggning av nuläge och utveckling*. Rapport 2021:19. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2019). *Dödligt våld i Sverige 1990–2017. Omfattning, utveckling och karaktär*. Rapport 2019:6. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2017). *Brottsutvecklingen i Sverige fram till 2015. Rapport 2017:5*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet, Brå (2013). *Brott bland ungdomar i årskurs nio. Resultat från Skolundersökningen om brott åren 1995–2011*. Rapport 2013:3. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Browne, K. D., m.fl. (2022). Knife crime offender characteristics and interventions: A Systematic Review. *Aggression and Violent Behavior*. <https://doi.org/10.21428/cb6ab371.4ec5f5bd>

- Caman, S. och Dufort, M. (2022). Dödligt partnervåld. I: Rostami, A. och Sarnecki, J. (red.), *Det svenska tillståndet. En antologi om brottsutvecklingen i Sverige*. Lund: Studentlitteratur.
- Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, CAN (2022). *Självrapporterade alkoholvanor i Sverige 2004–2021*. CAN Rapport 213. Stockholm: CAN.
- Cook, E. A. och Walklate, S. (2022). Gendered objects and gendered spaces: The invisibilities of 'knife' crime. *Current Sociology*, Vol. 70(1) 61–76. <https://doi.org/10.1177/0011392120932972>
- Eades, C., Grimshaw, R., Silvestri, A. och Solomon, E. (2007). *'Knife Crime' A review of evidence and policy*. Andra upplagan. London: Centre for Crime and Justice Studies.
- Kaakinen, M. och Näsi, M. (2021). *Nuorten Rikoskäyttäytyminen ja uhririkemukset 2020*. Katsauksia 47/2021. Helsingfors. <https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/17bbffc7-5a82-465b-a029-f7267345703e/content>
- Lechner, A. (2015). *Med stereotypen som utgångspunkt - En studie om knivlagens tillämpningsproblematik*. Lunds universitet. Rättssociologiska institutionen. Kandidatuppsats. Vårtermin 2015.
- Malik, N. S. m.fl. (2020). Violence-related knife injuries in a UK city; epidemiology and impact on secondary care resources. I: *EClinical Medicine*. [https://www.thelancet.com/journals/eclinm/article/PIIS2589-5370\(20\)30040-7/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/eclinm/article/PIIS2589-5370(20)30040-7/fulltext)
- Massey, J., Sherman, L. W. och Coupe, T. (2019). Forecasting Knife Homicide Risk from Prior Knife Assaults in 4835 Local Areas of London, 2016–2018. I: *Cambridge Journal of Evidence-Based Policing* (2019) 3:1–20. <https://doi.org/10.1007/s41887-019-00034-y>
- Skott, S. (2020). Maskulinitet och våld i förändring: Våldsregimer och privatisering av våld i Skottland. I: *Genusrelaterat våld, trakasserier och diskriminering – ett globalt problem i lokal kontext* (red. Gillander Gådin, K.). Forum för genusvetenskap. Working papers nr 14. Sundsvall: Mittuniversitetet.
- Socialstyrelsen (2022a). *Det statistiska registrets framställning och kvalitet. Patientregistret*. Artikelnummer: 2022-2-7767. Datum för offentliggörande 2022-12-09. Reviderad 2023-01-20. <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/statistik/2022-2-7767.pdf>.
- Socialstyrelsen (2022b). *Det statistiska registrets framställning och kvalitet. Dödsorsaksregistret*. Artikelnummer: 2022-5-7909. Datum för offentliggörande 2022-05-18. <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/statistik/2022-5-7909.pdf>
- Stockholms stad (2022). *Stockholmsenkäten 2022. Urval av stadsövergripande resultat*. Socialförvaltningen, Avdelningen för

stadsövergripande sociala frågor. Stockholm.

<https://start.stockholm/globalassets/start/om-stockholms-stad/utredningar-statistik-och-fakta/undersokningar/rapport-om-ungdomars-levnadsvanor/stockholmsenkaten-2022-rapport-med-urval-av-stadsövergripande-resultat.pdf>

Vulliamy, P., Hancorn, K., Glasgow, S. m.fl. (2022). *Age-related injury patterns resulting from knife violence in an urban population*. Sci Rep 12, 15250. <https://doi.org/10.1038/s41598-022-17768-x>

Världshälsoorganisationen, WHO (2010). *European report on preventing violence and knife crime among young people*. Rom: Servizi Tipografici Carlo Colombo.

Bilagor

Bilaga 1. Specifikation av data

Specifisering av variabler som presenteras från patientregistret (både specialiserad öppenvård och slutenvård samt dödsorsaksregistret).

Tabell 1. Specifikation av beställda ICD-koder avseende yttre orsaker till sjukdom och död genom övergrepp av en annan person.

Typ av yttre orsak	ICD- koder
Skärande stickande föremål	X99
Skjutvapen Pistol och revolver	X93
Gevär, hagelgevär och tyngre skjutvapen	X94
Annat och icke specificerat skjutvapen	X95
Obeväpnat våld	Y04

Tidsperiod: År 2010–2022.

Kön: man, kvinna.

Åldersgrupper i 5-årsintervall. Definition: ålder vid inskrivningsdatum.

Län, 21 st.

Enhet: Antal patienter

Bilaga 2. Frågeformuleringar

Nationella trygghetsundersökningen

Fråga om utsatthet för misshandel:

Har någon med avsikt slagit, sparkat eller på annat sätt utsatt dig för fysiskt våld, så att du skadades eller så att det gjorde ont, under förra året (2022)?

Fråga om utsatthet för hot:

Hotade någon dig, på ett sådant sätt att du blev rädd, under förra året (2022)?

Fråga om utsatthet för rån:

Rånade eller försökte någon råna dig genom att använda hot eller våld under förra året (2022)?

I uppföljningsintervjuerna ställs nedanstående fråga, med tillhörande svarsalternativ, för brottstyperna misshandel, hot, och personrån:

Förekom det vapen såsom skjutvapen, kniv eller annat föremål och i så fall vilket eller vilka?

SKJUTVAPEN

KNIV

ANNAT FÖREMÅL

NEJ

VET EJ

VILL EJ SVARA

Flera svarsalternativ kan markeras.

För mer information om Nationella trygghetsundersökningen se Brå 2022d och 2022e.

Skolundersökningen om brott

Hur många gånger har du gjort följande saker under de senaste 12 månaderna?

Haft med en kniv som vapen när du gått ut?

Svarsalternativen är: Ingen gång, 1–2 gånger, 3–5 gånger, 6–10 gånger, 11–20 gånger samt Mer än 20 gånger.

För mer information om Skolundersökningen om brott, se Brå 2013, 2022b och 2022c.

Stockholmsenkäten

Frågeformulering:

Hur många gånger har du under de senaste 12 månaderna burit vapen (tex kniv eller knogjärn)?

Svarsalternativen är: Ingen gång, 1–2 gånger, 3–5 gånger, 6–10 gånger, 11–20 gånger samt Mer än 20 gånger.

För mer information om Stockholmsenkäten, se till exempel Stockholms stad 2022.

Bilaga 3. Lag (1988:254) om förbud beträffande knivar och andra farliga föremål

1 § Knivar, andra stick- och skärvapen och andra föremål som är ägnade att användas som vapen vid brott mot liv eller hälsa får inte innehas på allmän plats, inom skolområde där grundskole- eller gymnasieundervisning bedrivs, eller i fordon på allmän plats. Förbudet i första stycket gäller inte, om föremålet enligt särskilda föreskrifter ingår i utrustning för viss tjänst eller visst uppdrag eller om innehavet annars med hänsyn till föremålets art, innehavarens behov och övriga omständigheter är att anse som befogat. Stickvapen eller knivar som är konstruerade så att klingan eller bladet snabbt kan fällas eller skjutas ut ur sitt skaft (springstiletter eller springknivar) får inte innehas av personer under 21 år. Lag (2000:148).

2 § Knogjärn, kaststjärnor eller andra sådana föremål som är särskilt ägnade att användas som vapen vid brott mot liv eller hälsa samt springstiletter eller springknivar får inte överlåtas till personer under 21 år eller saluhållas. Lag (1990:413).

3 § I fråga om vapen och andra föremål som vapenlagen (1996:67) är tillämplig på gäller föreskrifterna där i stället för denna lag. Lag (1996:69).

4 § Den som uppsåtligen bryter mot 1 eller 2 § döms till böter eller fängelse i högst ett år. Om gärningen har begåtts av oaktsamhet, döms till böter eller fängelse i högst sex månader. Om ett brott som avses i första stycket är grovt, döms till fängelse i lägst sex månader och högst två år. Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om 1. föremålet har innehafts i ett sammanhang där det kan befaras komma till användning vid brottsligt angrepp på någons liv, hälsa eller trygghet till person, 2. föremålet har varit av särskilt farlig beskaffenhet, 3. innehavet, överlåtelsen eller saluhållandet har avsett flera föremål, eller 4. gärningen på annat sätt har varit av särskilt farlig art. Om det rör sig om ringa fall utgör gärningen dock inte brott. Lag (2022:608).

5 § Knivar eller andra föremål som innehafts i strid med 1 § eller som överlåtits eller saluhållits i strid med 2 § ska förklaras förverkade, om det inte är uppenbart oskäligt. Lag (2022:608).

Brå – kunskapscentrum för rättsväsendet

Myndigheten Brå verkar för att brottsligheten minskar och tryggheten ökar i samhället. Det gör vi genom att ta fram fakta och sprida kunskap om brottslighet, brottsbekämpning och brottsförebyggande arbete, till i första hand regeringen och myndigheter inom rättsväsendet.

Vid citat eller användande av tabeller, figurer och diagram ska källan Brå anges. För att återge bilder, fotografier och illustrationer krävs upphovspersonens tillstånd.

Publikationen finns som pdf på www.bra.se. På begäran kan Brå ta fram ett alternativt format. Frågor om alternativa format skickas till tillgangligt@bra.se



Brottsförebyggande rådet/National Council for Crime Prevention

Box 1386/Tegnérgatan 23, SE-111 93 STOCKHOLM

Tel +46 (0) 8 527 58 400, registrator@bra.se, www.bra.se

urn:nbn:se:bra-1151